

MILITAIRE SPECTATOR

FORCE COMMANDER MINUSMA: VOLOP UITDAGINGEN IN MALI

- Excuses aan Dutchbat III
- General Walter Warlimont's War
- Interview met kolonel Jan Blom

MEDIATHEK VBS, ALEXANDER KÜHNI

In *Militaire Spectator* 5-2023 verschijnt onder meer: 'Russische nucleaire doctrine: een inkijk in diepliggende angsten' van majoor Frederik Wintermans.

Wat opvalt bij lezing van diverse recente rapporten over de oorlog in Oekraïne is dat er weinig aandacht is voor de inzet van Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten. Dat is opmerkelijk, want die wapens spelen een belangrijke rol in de Russische militaire doctrine. In de oorlog tegen Oekraïne hebben de Russen inmiddels meer dan 6000

kruisvluchtwapens en ballistische raketten afgevuurd met conventionele lading.

De Russische kruisvluchtwapens en ballistische raketten zijn echter *dual-capable* ontworpen en kunnen ook een nucleaire lading dragen; volgens Russische militaire theoretici spelen ze ook in dat geval een belangrijke rol op het slagveld. Reden te meer om de Russische nucleaire doctrine nog eens goed onder de loep te nemen en als NAVO-bondgenoten belangrijke lessen te trekken voor toekomstige oorlogvoering. ■

Munitie en strategie

Op 17 januari 1991 begon een coalitie onder leiding van Amerika Operatie Desert Storm om Koeweit te bevrijden. In de maanden daarvoor waren ongekende aantallen militairen, wapens en wapensystemen, plus natuurlijk de bijbehorende munitie, uit de VS en Europa naar Saoedi-Arabië verscheept. De omvang van die militaire verplaatsing van middelen en mensen was de grootste sinds de Tweede Wereldoorlog.¹ De daarop volgende luchtoorlog duurde tot 24 februari en de grondoorlog duurde slechts honderd uur.

Na afloop daarvan hadden de Amerikaanse grondtroepen nog voor 65 dagen munitie in reserve.² Al snel rees dan ook de vraag of de coalitie gewoonweg niet veel te veel had verscheept. Waarom was de logistiek in haar planning uitgegaan van een munitieverbruik per dag zoals in de Tweede Wereldoorlog of bij een conventionele oorlog tussen de NAVO en het Warschaupact? Dit kon natuurlijk veel efficiënter en als de Amerikanen in maart 2003 Irak binnenvallen gebeurt dat dan ook met veel minder grondeenheden en munitie. Ook de opheffing van het Warschaupact zorgde ervoor dat de munitievoorraden verder werden ingekrompen en dat munitiefabrieken werden gesloten. Links en rechts viel daarbij de graag door managers – maar niet door strategen – gebruikte term *just in time*. Want waarom zou je dure voorraden aanhouden als het mogelijk is om net op tijd net voldoende munitie aan het front af te leveren?

Maar nu, na ruim een jaar oorlog tussen Oekraïne en Rusland, is het klassieke logistieke vraagstuk van het geschatte munitieverbruik per dag weer helemaal terug. Niet alleen de strijdende partijen, maar ook hun bondgenoten zien hun ingekrompen munitievoorraden dramatisch verder slinken, terwijl de overgebleven fabrieken geen capaciteit hebben om dat snel aan te vullen. Dat *just in time* heeft zich nu tegen ons gekeerd en dat geldt niet alleen voor munitie.

Het aanhouden van reserves, of dat nu om mensen, eenheden, middelen, wapensystemen of simpelweg munitie ging, was tot de val de Berlijnse Muur een ongeschreven wet in alle westerse krijgsmachten. Maar sindsdien wordt dat als een bron van pure verspilling gezien, temeer omdat langdurige, letale gevechtsoperaties tot het verleden zouden behoren door het wegvallen van de Sovjet-Unie. Een herleving van de Russische expansiedrift zouden we tien jaar van tevoren kunnen onderkennen en dat zou ruim genoeg zijn om ons te herbewapenen. Zo redenerend sloot bijvoorbeeld op 1 augustus 1998 de munitiefabriek De Kruithoorn in Den Bosch definitief haar poorten.

Reservisten, reserve-eenheden en reservematerieel (met uiteraard de bijbehorende munitie) kosten inderdaad veel geld in vreedstijd, maar voor de huidige snelle herbewapening in een overspannen marktsituatie betalen we nu de hoofdprijs. En wie tijdens een oorlog geen reserves meer heeft, verliest.

Uiteraard, de prioriteit is nu vooral om Oekraïne te steunen in zijn strijd tegen Rusland en de bestaande tekorten bij de krijgsmacht aan te vullen. Maar daarna zouden we in Nederland toch maar weer eens aan reserves moeten gaan denken. ■

1 William Pagonis, *Moving Mountains. Lessons in Leadership and Logistics from the Gulf War* (Boston, Harvard Business Review Press, 1992).

2 Idem, 147.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
linkedin.com/company/kvbk/

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
Itkol drs. L. Boskeljon-Horst
bgen prof. dr. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
kol mr. dr. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
ktz drs. H. Warnar
drs. R. de Winter

BUREAU-REDACTIE

M. Katsman MA
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
linkedin.com/company/militaire-spectator/

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 30,00
studenten € 22,50
buitenlandtoeslag € 5,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Senegalese peacekeepers van
MINUSMA's Quick Reaction Force op weg
naar het dorp Ogoussagou in Mali,
augustus 2022

Foto: MINUSMA, Harandane Dicko

FOTO: V.N. HARANDANE DICKO

Force Commander MINUSMA: volop uitdagingen in Mali

Kees Matthijssen

Mali en de Sahel-regio verkeren in een crisis door geopolitieke invloeden en acties van terroristische en jihadistische groeperingen, constateert luitenant-generaal Kees Matthijssen, die een jaar Force Commander van MINUSMA was.

'Lidstaten NAVO moeten zelf verantwoordelijkheid nemen in IAMD'

Freek Groen en Maarten Katsman

Kolonel Jan Blom, directeur van het Nederlands-Duitse Competence Centre Surface Based Air and Missile Defence, wijst in een gesprek met de *Militaire Spectator* onder meer op de planningscapaciteit die het centrum levert.

198

FOTO: M. D. GREGORY / FRENJ

Excuses aan Dutchbat III

Karishma Chafekar

De Nederlandse regering maakte in juni 2022 excuses aan Dutchbat III, maar wat betekent dat voor de relatie tussen de krijgsmacht en de staat?

FOTO: US NATIONAL ARCHIVES / NEXTGEN CATALOG

Myths of innocence: General Walter Warlimont's war

Jaap Hoogenboezem

After World War II Wehrmacht General Walter Warlimont upheld the myth of having been a mere onlooker at the creation of the Kommissarbefehl.

EN VERDER

EDITORIAAL	Munitie en strategie	157
TEGENWICHT	Hoera dienstplicht!	206
COLUMN SERGEI BOEKE	The Magic Move	208
GASTCOLUMN	Aspecten van herdenken	210
BOEKEN	<i>Putin's Wars</i> en <i>De vredelievendste oorlogsman</i>	212
RETROSPECTATOR	'Een heldenzwaard is beter dan de sterkste vesting'	216

Force Commander MINUSMA: aan uitdagingen geen gebrek in Mali

*Een unieke ervaring in een complex maar
fascinerend speelveld*

Luitenant-generaal C.J. Matthijssen*

De oorlog in Oekraïne vraagt veel van de politieke en media-aandacht in Nederland. Toch kent ook de Sahel-regio in Afrika een crisis die zijn weerga niet kent. Toenemende en zich verspreidende invloed van terroristisch en jihadistisch gemotiveerde groeperingen, waaronder Islamitische Staat, brengen de stabiliteit van de regio in gevaar. Daarnaast heeft de regio te maken met geopolitieke invloeden. Ik had het voorrecht een jaar leiding te mogen geven aan het militaire deel (de Force) van de Mission Multidimensionnelle Intégrée des Nations Unies pour la Stabilisation au Mali (MINUSMA) in Mali. Hoewel de missie gemandateerd is voor Mali, kan de problematiek in dat land niet los worden gezien van het grootschaliger veiligheidsprobleem in de hele Sahel-regio.

*Zweedse troepen van de
VN-missie MINUSMA in Mali.
Luitenant-generaal Kees
Matthijssen had een jaar lang
het bevel over MINUSMA*

FOTO VN

In dit artikel deel ik graag mijn ervaringen die ik heb opgedaan als Force Commander van MINUSMA. Allereerst ga ik in op het conflict en het proces dat ten grondslag lag aan het instellen van deze missie. Daarna zeg ik iets over het mandaat en beschrijf ik de structuur van de missie en de complexiteit van de situatie in Mali, waarna de vele ingrijpende ontwikkelingen in 2022 aan de orde komen. Ik schets de gevolgen daarvan en de bijbehorende uitdagingen voor de missie. Ik sluit af met enkele persoonlijke reflecties.

Oorzaken conflictsituatie

Mali, onafhankelijk sinds 1960, is een arm en verdeeld land. In januari 2012 begonnen uit Libië verdreven Gadaffi-getrouwe Toeareg-rebellen een opstand in het noordelijke deel van Mali, overigens de vierde sinds de onafhankelijkheid van het land. Zij wilden een onafhankelijk Azawad vestigen. Daarnaast was ook een islamitische beweging betrokken die banden onderhield met al-Qaida. Zij beoogde niet zozeer onafhankelijkheid, maar streefde de invoering na van de sharia.

De Toeareg-rebellen boekten belangrijke overwinningen op het Malinese regeringsleger, dat zich onvoldoende door de eigen regering gesteund voelde. Dit leidde tot een staatsgreep op 21 maart 2012 waarin militairen de macht grepen. Burkina Faso bemiddelde namens de Economic Community of West African States (ECOWAS), wat leidde tot de benoeming van een interim-president.

Een verdere destabilisering leidde in december 2012 tot VN-Veiligheidsraadresolutie 2085, die ECOWAS autoriseerde in Mali te interveniëren met de African-led International Support Mission to Mali (AFISMA). Deze ontplooië in 2013 en voormalige kolonisator Frankrijk steunde in overleg met ECOWAS met de Operatie Serval. Samen met AFISMA en het Malinese regeringsleger werden de rebellen in het noorden teruggedreven.

* Luitenant-generaal C.J. (Kees) Matthijssen was van 10 januari 2022 tot 10 januari 2023 Force Commander van MINUSMA in Mali. De auteur dankt zijn Politiek Adviseur mw. Carola Baller en zijn Persoonlijk Assistent luitenant-kolonel Anne-Marij Strikwerda-Verbeek voor het commentaar op eerdere versies van dit artikel.

De praktijk lijkt meer op counter-insurgency dan op peacekeeping. Dit alles vraagt een andere mindset

Nadat de situatie enigszins gestabiliseerd was, verzocht Mali de VN om steun. Op 25 april 2013 nam de Veiligheidsraad resolutie 2100 aan, waarin besloten werd dat MINUSMA per 1 juli 2013 de taken van AFISMA zou overnemen. De AFISMA-troepen werden overgeheveld naar MINUSMA en meer landen werd gevraagd troepen te leveren.¹

Hoewel het bovenstaande de aanloop van de MINUSMA-missie weergeeft, is het van belang op te merken dat de *root causes* in Mali veel dieper liggen. Zoals in veel Afrikaanse landen zijn de grenzen veelal getrokken door de koloniale overheersers, zonder rekening te houden met de etnische samenstelling in bepaalde gebieden. In het noordelijk deel van Mali wonen vooral Arabieren en Toearegs, terwijl in het zuiden meer de authentieke Afrikanen wonen. Van oudsher heeft de bevolking in het noorden zich vaak gemarginaliseerd gevoeld, wat zich uitte door achtergestelde economische ontwikkeling ten opzichte van het zuiden en weinig aandacht van de regering voor hun basisvoorzieningen. Daarnaast spelen een sterke bevolkingsgroei en de effecten van klimaatverandering evenzeer een rol, zeker in gebieden waar men meer afhankelijk is van akkerbouw en veeteelt.

- 1 MINUSMA kwam onder leiding te staan van de Nederlander Bert Koenders. De Rwandese generaal-majoor Jean Bosco Kazura trad aan als de eerste Force Commander van MINUSMA. Het hoofdkwartier van de missie werd gevestigd in de Malinese hoofdstad Bamako. Volgens resolutie 2100 telde MINUSMA maximaal 12.640 man/vrouw geüniformeerd personeel (11.200 militairen en 1.140 politiemensen).
- 2 ISSP is meer internationaal gedreven en kenmerkt zich door het gebruik van excessief geweld tegen de burgerbevolking, waarmee ze vooral angst creëren en zo controle houden over een groot deel van oostelijk Mali, nabij de grens met Niger en met Burkina Faso. JNIM is meer nationaal gedreven en, in vergelijking met ISSP, meer gematigd maar schuwt geweld zeker niet, net zomin als intimidatie van de bevolking.

Complexiteit

De context waarin de missie opereert is buitengewoon complex. Dit komt allereerst door de vele verschillende actoren. Het in 2015 getekende Vredesakkoord van Algiers kent drie entiteiten, de zogenaamde Signatory Armed Groups (SAG's): de Malinese regering, de Coördination des Movements de Azawad (CMA, de pro-Azawad groeperingen die onafhankelijk van Mali willen worden) en Plateforme (de verzameling van groeperingen die doorgaans voor de eenheid van Mali is).

Daarnaast zijn er echter terroristisch en/of jihadistisch gemotiveerde groeperingen die proberen controle te krijgen over grote delen van Mali: Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM), bestaande uit aan al-Qaida gelieerde en doorgaans autonoom opererende groeperingen, en Islamic State in the Sahel Province (ISSP).² Hun invloed is enorm gegroeid, maar zij maken geen deel uit van het vredesakkoord. Voorts kent de Malinese bevolking een etnisch diverse samenstelling waarbij tussen bepaalde etniciteiten conflicten bestaan die soms tot clashes leiden. Dit loopt dwars door alles heen.

Een belangrijke actor is ook de Malinese regering die de touwtjes strak in handen heeft en daarbij gerespecteerd wil worden voor haar soevereiniteit, de keuzes die ze maakt en de vitale belangen van Mali. Het is van groot belang te begrijpen waarom de regering handelt zoals ze doet.

Voorts brengen geografische en klimaatcondities de nodige uitdagingen. Mali is net zo groot als Frankrijk en Spanje samen. MINUSMA is ontplooid in het centrale en het noordelijk deel van het land. Het gebied van verantwoordelijkheid is immens, evenals de logistieke afstanden waarbij de infrastructuur vooral in het noorden primitief is. Klimatologisch kent Mali hoge temperaturen die oplopen tot ruim boven de 40 graden en een regenseizoen (juni-oktober) waarin enorme hoeveelheden regen (kunnen) vallen, wat de begaanbaarheid nadelig beïnvloedt.

Een laatste en meer recente complicerende factor is het gebruik van mis- en disinformatie

In het noordelijke deel van Mali is een gewapende onafhankelijkheidsbeweging actief. Daarnaast zijn er terroristische of jihadistische groepen die grote delen van het land onder controle proberen te krijgen

AFBEELDING VN

door verschillende actoren. De toename hiervan vraagt om meer inspanningen en expertise om dit enerzijds te begrijpen en anderzijds waar mogelijk tegen te gaan.

VN-mandaat

Het MINUSMA-mandaat kent van oorsprong de belangrijkste prioriteit toe aan de implementatie van het Vredesakkoord van Algiers uit 2015. In dat akkoord, dat zich richt op Noord-Mali waar het conflict zich afspeelde, zijn onder andere afspraken gemaakt over ontwapening en integratie van voormalig combattanten van de SAG's in de nationale veiligheidsinstituties. In

2019 is er in het VN-mandaat een tweede strategische prioriteit bijgekomen: het herstel van staatsgezag in het centrale deel van Mali. Verder draagt het mandaat op: Protection of Civilians (PoC), uitdragen en beschermen van Human Rights, en het voorzien in humanitaire hulp wanneer nodig. Het PoC-principe maakt het mandaat robuust. Op grond daarvan mogen alle mogelijke middelen worden aangewend om de burgerbevolking te beschermen, zelfs inclusief offensief handelen.

Ieder jaar in juni vindt in de VN-Veiligheidsraad de mandaatherziening plaats. Zo ook in juni 2022. In dit huidige mandaat is meer nadruk komen te liggen op het uitdragen en bescher-

men van Human Rights, Freedom of Movement, en de aanwezigheid van de Wagnergroep, het Russische huurlingenleger. Deze toegenomen politieke nadruk maakt het niet eenvoudiger voor de missie om een werkbare relatie met de Malinezen te onderhouden, omdat zij dit zien als verdere politisering.

Structuur van de missie

Alvorens de ontwikkelingen van het afgelopen jaar te schetsen, is het wellicht nuttig om kort de structuur van de missie te duiden. MINUSMA is een multidimensionale civiel-militair geïntegreerde missie, die onder leiding staat van de Special Representative van de secretaris-generaal van de VN (SRSG), El-Ghassim Wane uit Mauritië. De missie kent vijf componenten. Er is een politieke zuil, onder leiding van de Deputy Special Representative for Political Affairs (DSRSG-P), verantwoordelijk voor alle politieke aangelegenheden en bestuurlijke steun aan de Malinese overheid. Daarnaast is er een humanitaire zuil, onder leiding van de Deputy Special Representative for Humanitarian Affairs (DSRSG-H), verantwoordelijk voor alle humanitaire aangelegenheden en de coördinatie met alle humanitaire actoren.

Er zijn twee geüniformeerde componenten. Een militaire, geleid door de Force Commander en bestaande uit ruim 13.000 militairen, en een politiecomponent, onder leiding van de Police Commissioner, van ongeveer 2.000 politiefunctionarissen en -eenheden ter ondersteuning van de Malinese gendarmerie. Tot slot is er een Mission Support-component, waaraan de Director Mission Support (DMS) leiding geeft, die verantwoordelijk is voor logistieke instand-

De lokale militia 'Dozos' in Centraal-Mali

houding, infrastructuur, budget en personeelsaangelegenheden. De SRSG vormt samen met alle voornoemde functionarissen het Senior Leadership Team (SLT).³

De rol van de militaire component (de Force)

De Force is er niet voor een militaire oplossing, maar is deel van de multidimensionale aanpak. Het is de verantwoordelijkheid van de Force om randvoorwaarden te creëren voor de civiele inspanningen en daarvoor bij te dragen aan een veilige omgeving voor de civiele bevolking en het faciliteren van de civiele inspanningen. De Force voert vele patrouilles en operaties uit in de bevolkte gebieden, wat ook zorgt voor afschrikking van gewapende groeperingen. Daarin is de Force succesvol, want met robuust en proactief optreden zien we dat de gewapende groeperingen de directe confrontatie vermijden. Er wordt helaas door deze groeperingen wel gebruikgemaakt van geïmproviseerde explosieven en dat vormt de grootste dreiging op dit

³ Deze structuur is redelijk te vergelijken met de structuur zoals we die kennen op het ministerie van Defensie. Lees voor de politieke en humanitaire zuil het Directoraat-Generaal Beleid (DGB), lees voor Mission Support een combinatie van de Defensie Materieel Organisatie (DMO), het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) en elementen van de Hoofd Directie Finance & Control (HDFC), lees voor de SRSG de politieke leiding vergelijkbaar met die van de minister van Defensie. Deze vergelijking maakt duidelijk hoe de Force Commander onderdeel is van een breder SLT, net zoals de Commandant der Strijdkrachten, hoewel ook militaire 'eindbaas', deel uitmaakt van de Bestuursraad van het ministerie van Defensie.

FOTO VN

moment. De Force heeft ook een grote rol in het toezicht op de naleving van de militaire aspecten van het Vredesakkoord. Daarnaast is relatief veel capaciteit nodig voor force protection en het beveiligen van logistieke konvoien voor de instandhouding van de gehele missie.

Ontwikkelingen 2022

ECOWAS-sancties

Het afgelopen jaar zag een veelheid aan significante ontwikkelingen met grote impact. Ten eerste heeft de Economic Community of West African States (ECOWAS) in januari 2022 sancties afgekondigd, nadat de Malinese regering had aangekondigd de transitieperiode te willen verlengen tot 2026. Langdurige en moeizame onderhandelingen hebben begin juli 2022 geleid tot overeenstemming over een transitietraject dat in 2024 eindigt met presidentsverkiezingen.⁴ De sancties hadden niet alleen impact op Mali, maar ook op de Force. Contingenten uit ECOWAS-lidstaten konden hun eenheden niet roteren waardoor voor die eenheden de uitzend-

duur opliep tot zo'n 18-20 maanden, fors langer dan de normale duur van 12 maanden. Ik had veel bewondering en respect voor deze eenheden. Ze bleven hun werk gemotiveerd doen.

Spanning met Ivoorkust

Snel na het goede nieuws over een overeengekomen transitie werd de missie overschaduwd door de casus van de 49 Ivoiriaanse militairen die in Mali waren aangekomen om hun voorgangers af te lossen. Er was onduidelijkheid bij de Malinese autoriteiten over hun status. Daarom werden zij tot nader order gevangengezet.⁵ Ze waren geen MINUSMA-militairen, maar waren deel van de beveiliging van een National Support Element (NSE) van een van de deelnemende landen. De Malinese regering vroeg MINUSMA

- 4 ECOWAS wilde een transitietraject dat niet veel langer dan zo'n twee jaar zou duren. Zij keken daarbij ook naar de situatie in Burkina Faso en Guinee, waar ook een militaire junta aan het bewind is en waar evenzo een transitietraject loopt.
- 5 Het politieke conflict tussen Mali en Ivoorkust sleepte zich voort waardoor de Ivoiriaanse militairen uiteindelijk een half jaar hebben vastgezet. Deze situatie heeft ook geleid tot het Ivoiriaanse besluit om de bijdrage aan de missie te beëindigen in 2023.

alle rotaties aan te houden, totdat er nadere afspraken werden overeengekomen over rotaties. Na ruim drie weken overleg tussen MINUSMA en de Malinese autoriteiten zijn er sluitende afspraken gemaakt en konden de rotaties zonder problemen plaatsvinden.⁶

Franse terugtrekking

Een derde belangrijke ontwikkeling was de Franse beëindiging van militaire inzet in Mali. Frankrijk stopte met zowel de operatie Barkhane als de multinationale operatie Takuba. Dit was een gevolg van de verslechterde relatie tussen de Malinese en de Franse regering. Deze aankondiging volgde enkele weken nadat de Franse ambassadeur werd uitgezet, vanwege uitlatingen van de Franse minister van Buitenlandse Zaken die de Malinese regering onder andere 'out of control' had genoemd. Dit was overigens niet de enige reden. Het begin van de Malinese irritatie lag in de eenzijdige aankondiging in 2021 dat Frankrijk de aanwezigheid van Barkhane in het Noorden zou afbouwen.

Onmiddellijk na de Franse aankondiging zijn we binnen de Force aan de slag gegaan met een analyse over de impact hiervan en om te bezien hoe we de effecten het beste konden mitigeren. Frankrijk had nog ruim 2.500 militairen in het oostelijk deel van Mali.⁷ Hun vertrek was een verlies van 42 procent van de internationale militaire aanwezigheid in dat deel van het land. Nu zegt een getal alleen niet alles, maar het

heeft wel geholpen om voor politici te duiden dat het een forse aderlating was.

In militaire termen betekende het ook dat de *in extremis support* van de Fransen kwam te vervallen. Er waren vanaf de instelling van MINUSMA afspraken dat Barkhane daarin zou voorzien wanneer nodig, onder andere met bewapende helikopters in Gao. Barkhane en Takuba waren vooral actief in het gebied waar ISSP opereerde en waar JNIM en ISSP vaak confrontaties hadden (in het 'drie-landengebied' van Mali, Niger en Burkina Faso). De inschatting was dat ISSP meer bewegingsvrijheid zou krijgen, en dat bleek zo te zijn.

Het was ook duidelijk dat volledige compensatie door MINUSMA Force en de Malinese strijdkrachten niet mogelijk was. De Malinezen ontplooiden eenheden in de kampen die Barkhane en Takuba achterlieten. Met de MINUSMA Force versterkten we Menaka en voerden we de intensiteit van operaties op in het 'drie-landengebied', met name met de Mobile Task Force (MTF),⁸ maar de Franse aanwezigheid volledig vervangen was niet reëel. Dit gold zeker voor het vertrek van de Franse bewapende helikopters per september uit Gao. Bewapende helikopters voor MINUSMA in Gao zijn planmatig wel voorzien, maar pas in de eerste helft van 2023 levert Bangladesh deze capaciteit. Binnen de Force konden we een deel van de El Salvadoraanse MD-500-capaciteit vanuit Timboektoe in Gao inzetten, maar slechts voor enkele dagen per anderhalve maand. Gelet op de minimale mogelijkheden van de Force om alle effecten te mitigeren, heb ik de daaropvolgende periode een periode van 'thin ice' genoemd door het ontberen van voldoende escalatiedominantie. Nederland heeft hiertoe inzet van Apaches overwogen,⁹ waarmee het gat tussen de Franse en Bangladeshische helikopters gevuld had kunnen worden, maar helaas was er onvoldoende politieke wil om deze cruciale luchtsteun in te vullen in een periode waarin voor MINUSMA de nood hoog was.¹⁰

Private Military Company Wagner

Mali ging in zee met de Private Military Company (PMC) Wagner. Militair gezien is het te

6 Deze casus bracht MINUSMA twee belangrijke lessen. Ten eerste was het voor MINUSMA een *wake up call* om meer inzicht te krijgen in de NSE's. Normaal gesproken worden daarover tussen de VN in New York en het betreffende land afspraken gemaakt, zonder dat de missie precies weet wat er is afgesproken. Ten tweede kan gezegd worden dat wat de Malinese autoriteiten vroegen niet onrealistisch was. Het was niet veel anders dan wat elk land zou willen. Toch was het niet voor alle troepen leverende landen, vooral Europese, even gemakkelijk om zich aan te passen aan de nieuwe situatie. Dat heeft ons ook nog wel wat zendingswerk gekost.

7 In Gossi, Gao en Menaka.

8 De Mobile Task Force (MTF) is een robuuste eenheid die rechtstreeks onder de Force Commander valt. De eenheid bestaat uit vijf sub-eenheden, uit Zweden, Groot-Brittannië, Jordanië, Egypte en Bangladesh. Dit zijn hoogwaardige eenheden met veel tactische mobiliteit die hen in staat stelt langdurige operaties uit te voeren.

9 'Defensie kijkt naar nieuwe missie in Mali', *Nederlands Dagblad*, 10 mei 2022. Zie: <https://www.nd.nl/varia/varia/1123917/defensie-kijkt-naar-nieuwe-missie-in-mali>.

10 'Geen nieuwe missie met Nederlandse gevechtshelikopters in Mali', *NU.nl*, 17 juni 2022. Zie: <https://www.nu.nl/politiek/6207077/geen-nieuwe-missie-met-nederlandse-gevechtshelikopters-in-mali.html>.

begrijpen dat Mali behoefte had aan capaciteit die zijn strijdkrachten zou kunnen adviseren en assisteren, zowel in voorbereiding als in uitvoering van operaties. De internationale gemeenschap heeft daarin nooit voorzien. De VN niet op grond van het mandaat en de EU evenzo niet want haar trainingsmissie beperkte zich vooral tot individuele training. Het fenomeen PMC's is niet nieuw. We hebben dat in Afghanistan ook gezien. De keuze voor Wagner, bekend van mensenrechtenschendingen in onder andere de Centraal-Afrikaanse Republiek, heeft politiek logischerwijs tot veel ophef geleid.

Daarnaast zagen we een toenemende samenwerking tussen Mali en Rusland. Mali heeft ook in het verleden militair materieel in Rusland gekocht en daar officieren opleidingen laten volgen, maar de samenwerking is flink geïntensiveerd. Het afgelopen jaar heeft Mali gevechtsvliegtuigen, bewapende helikopters, radarsystemen en ander materieel in Rusland gekocht, inclusief Russische trainingsondersteuning daarvoor. Het behoeft geen betoog dat Rusland, in tegenstelling tot veel westerse landen, niet allerlei principiële voorwaarden stelt aan de steun.

Met Oekraïne en de westerse sancties in het achterhoofd is het ook duidelijk dat Rusland in Afrika op zoek is naar economisch en financieel gewin. Daarnaast weten we ook dat Rusland er alles aan zal doen om het Westen dwars te zitten en/of uit elkaar te spelen. Dat maakt dat vanuit geopolitieke overwegingen de situatie met Oekraïne en de ontwikkelingen in Mali en de bredere Sahel-regio niet los van elkaar kunnen worden gezien.

Terugtrekking uit G5-Sahel

Per 30 juni 2022 trok Mali zich terug uit de G5-Sahel, een ad-hoc-regionale entiteit, opgericht in 2014 met steun van Frankrijk, bestaande uit Mauritanië, Niger, Burkina Faso, Tsjad en Mali. Mali was aan de beurt om het (roulerende) voorzitterschap in te vullen, maar de andere landen achtten dit, gelet op de toen bestaande impasse over de transitie, niet opportuun. Deze G5-Sahel had ook een G5-Sahel Joint Force, die in de regio bijdroeg aan antiterrorismeoperaties.

Hoewel de militaire bijdrage van deze Joint Force in Mali relatief beperkt was, was de aderlating vooral het vertrek van zijn hoofdkwartier, gevestigd in Bamako. Hiermee ging een belangrijke bron van informatie-uitwisseling over regionale ontwikkelingen verloren.

Logistieke uitdagingen

In juli 2022 heeft Egypte alle operaties van zijn Combat Convoy Battalion, verantwoordelijk voor escorteren van konvoien, stilgezet. De reden was dat het land in 2022 al zeven dodelijke slachtoffers had te betreuren. Egypte vroeg de VN aanvullende maatregelen te nemen om de risico's te verkleinen. Hoewel konvoibeveiliging nadrukkelijk de taak van deze eenheid was, is in overleg tussen Egypte en de VN een onafhankelijk Board of Inquiry (BOI) ingesteld voor nader onderzoek naar de feiten en omstandigheden achter de incidenten waarbij doden en gewonden zijn gevallen. Inmiddels is het eindrapport uitgekomen en krijgen de aanbevelingen, zowel voor de VN als voor Egypte, opvolging. Hervatting van de operaties zal daardoor meer tijd kosten.¹¹

Restricties

Met het vertrek van de Fransen ontstond er ook een nieuwe situatie voor *airspace management*. Sinds de interventie in 2013 hadden de Fransen de verantwoordelijkheid hiervoor genomen in Noord-Mali. Na hun vertrek wilden de Malinese autoriteiten vanzelfsprekend deze verantwoordelijkheid terugnemen. Het leidde ertoe dat we geconfronteerd werden met restricties in het oostelijk deel van het theater. Dit kwam deels voort uit de noodzakelijke coördinatie en deconflictie met de Malinese strijdkrachten die operaties uitvoerden, maar anderzijds doordat de Malinezen gezamenlijk opereerden met Wagner. Omdat zij zich de politieke gevoeligheid

11 Deze situatie heeft ertoe geleid dat in overleg tussen de Force en de DMS snel gezocht moest worden naar alternatieven voor de logistieke instandhouding. Dit is deels opgelost door meer logistieke middelen door de lucht te bevoorraden en deels door konvoien te laten escorteren door andere eenheden, wat een negatief effect had op die eenheden en de Force in het algemeen. Een positief effect van deze logistieke crisis was wel dat het veel betere inzichten heeft opgeleverd in het gehele logistieke systeem binnen de missie. Een systeem dat vanwege de uitgestrektheid van het land en de tijd-ruimtefactoren überhaupt een enorme uitdaging is.

Vergadering van de Commission Technique de Sécurité (CTS). De CTS ziet toe op de militaire aspecten van het Vredesakkoord van Algiers

FOTO VN

realiseerden deden ze er alles aan om deze partner uit ons zicht te houden. Veelvuldig en intensief overleg met de Malinese collega's heeft ertoe geleid dat er afspraken zijn gemaakt, hoewel processen moeizaam bleven.

De verhouding met de Malinese autoriteiten was niet altijd gemakkelijk, maar wel werkbaar. Ik heb enorm geïnvesteerd in de relatie met de Malinese krijgsmacht en die als partner beschouwd, zoals ik dat in Afghanistan eerder heb meegemaakt. Hoewel het minder makkelijk was door politieke invloed en de betrokkenheid van Wagner, zijn stappen gezet op alle niveaus, bijvoorbeeld met betrekking tot het delen van inlichtingen. Echter, de Malinese regering was op politiek niveau stringent in het gewenste respect voor de Malinese soevereiniteit. Hoewel we op werkniveau werkbare oplossingen hadden, was er sprake van politieke invloed en een toenemende druk vanuit de VN-Veiligheidsraad, vooral in het nieuwe mandaat van juni 2022.

Humanitaire situatie

Last but not least wil ik de veiligheidssituatie en de humanitaire situatie niet onbenoemd laten. De

veiligheidssituatie is de afgelopen jaren verslechterd, vooral in het centrale en oostelijke deel van Mali. De Malinese strijdkrachten staan voor een enorme uitdaging door de toegenomen invloed van de terroristische en jihadistische groeperingen. Zij bedienen zich van asymmetrische tactieken waarbij ze bruut en excessief geweld niet schuwen. Dat is dan ook de kern van het regionale probleem, waarvan Afrikaanse collega's zelf zeggen dat ze de omvang en aard van deze problematiek niet eerder in de geschiedenis gezien hebben in hun regio.

De verslechterende humanitaire situatie is een gevolg daarvan. Het afgelopen jaar steeg het aantal Internally Displaced Persons (IDP's) naar ruim 450.000. Dit zal naar verwachting verder stijgen, wat tot toenemende spanningen leidt omdat er meer druk staat op schaarse basisvoorzieningen in steden en regio's.

Implementatie van het Vredesakkoord

Het monitoren van de implementatie van het Vredesakkoord gebeurt op politiek niveau door een Comité de Suivi d'Accord (CSA), onder

voorzitterschap van Algerije. Namens MINUSMA heeft de SRSZ zitting in dit comité. Na een impasse van ongeveer een jaar zijn er in augustus 2022 op hoog niveau afspraken gemaakt over institutionele hervormingen, overeenstemming over demobilisatie, ontwapening en re-integratie van 26.000 voormalig combattanten, en vorming van een ad-hoc-commissie die nader gaat spreken over integratie van voormalig strijdende partijen in de *chain of command* van de Malinese veiligheidsinstituties.

De Commission de Technique de Sécurité (CTS) ziet toe op de militaire aspecten van het Vredesakkoord. De Force Commander MINUSMA is voorzitter van dit forum. Bij mijn aantreden was de CTS al langere tijd niet bijeengewest. Dit had onder andere te maken met de eerdergenoemde impasse. Desalniettemin ben ik bilateraal gesprekken aangegaan met de vertegenwoordigers in de CTS om vast te stellen of er bereidheid was de commissie nieuw leven in te blazen. Dat bleek zo te zijn, wat een goed teken was, en hierdoor kon in de CTS de dialoog hervat worden. Mijn leidende gedachte was om partijen te faciliteren in het vinden van Malinese oplossingen. Langzamerhand kon ik onderwerpen agenderen die meer fundamenteel waren, zoals de herziening van de gedateerde veiligheidsarrangementen. In oktober, naar aanleiding van grootschalige militaire verplaatsingen van de CMA, waren er aanvullende aanknopingspunten voor gesprekken in CTS-verband. Het is daarbij gebleken dat een formele CTS niet altijd tot diepgaande gesprekken leidt. Ik heb daarom enkele keren zogenaamde *consultative meetings* belegd waarbij ik in klein verband sprak met de drie partijen. Dit bracht constructieve gesprekken. Het was ook interessant te zien dat de verslechterde veiligheids-situatie leidde tot meer dialoog om te zoeken naar oplossingen.

Strategic Review

Gelet op alle ontwikkelingen in het afgelopen jaar heeft de VN-Veiligheidsraad gevraagd een *Strategic Review* uit te voeren die de impact van alle ontwikkelingen op de missie presenteert, evenals een palet aan opties voor de voortzetting van de missie. Mijn Force-hoofdkwartier heeft

volop geparticipeerd in dit missie-brede proces en we hebben daarbij voortdurend voor in de 'powercurve' gezeten. We konden voortbouwen op het vele denkwerk dat begon met de analyse van het vertrek van de Fransen. Toen al zagen we dat het niet houdbaar was alle kampen open te houden en dat fundamentele veranderingen noodzakelijk waren. Het was ook duidelijk dat de te maken keuzes niet alleen tactische keuzes zijn, maar dat logistieke en politieke overwegingen altijd een rol spelen.

Het palet aan opties in de *Strategic Review* komt in grote lijnen neer op drie varianten. In de eerste hebben we op tafel gelegd wat er aan middelen nodig is om het huidige mandaat uit te voeren. Met meer middelen kan de Force effectiever zijn en meer presentie hebben. Is er geen politieke bereidheid tot meer middelen, dan zijn er terugvalopties waarin we inspanningen moeten concentreren om middelen vrij te spelen en alsnog meer effectiviteit te kunnen realiseren. Een laatste terugvaloptie is voortzetting van de missie als een politieke missie in Bamako met slechts beperkte force protection. Naar verwachting besluit de Veiligheidsraad hierover in juni. Tot die tijd wordt er veelvuldig gesproken met de Malinese regering. Meer dan ooit is het nodig om die te consulteren. We moeten niet vergeten dat de VN-aanwezigheid nog steeds op verzoek is van de Malinezen zelf. Het is de Veiligheidsraad die dat via een mandaat bekrachtigd heeft.

Persoonlijke reflecties

'Another way of peacekeeping'

Hoewel deze missie een peacekeeping-missie is, staat de realiteit ervan ver af van de klassieke manier van vredeshandhaving. In de realiteit op de grond zag ik meer gelijkenissen met de ISAF-missie in Afghanistan dan met welke peacekeeping-missie dan ook. We hebben te maken met een asymmetrische omgeving met een hoog dreigingsniveau. Dat betekent dat eenheden getraind en uitgerust moeten zijn voor een dergelijke omgeving. Daar hoort escalatie-dominantie bij, zoals met bewapende helikopters. Eenheden moeten robuust, proactief en

flexibel kunnen opereren. Het woord ‘peacekeeping’ is misleidend, want ‘what peace is there to keep?’ De praktijk lijkt meer op counter-insurgency dan op peacekeeping. Dit alles vraagt een andere mindset. De VN als organisatie moet wennen aan deze nieuwe realiteit. Wat dat betreft heb ik de missie in Mali ‘learning by doing’ genoemd. Het is in elk geval ‘another way of peacekeeping’.

Beperkingen van middelen

Hoewel een Force van ruim 13.000 militairen groot lijkt, is dat in een groot land als Mali beperkt. Daarbij komt dat dit aantal vastgesteld is in de beginfase van MINUSMA, waarbij toen rekening is gehouden met de aanwezigheid van de Franse troepenmacht Barkhane. In de loop der jaren zijn er nauwelijks extra middelen toebedeeld, hoewel de omstandigheden waarin de missie moet opereren, zoals eerder beschreven, significant veranderd zijn. In 2019 is wel een tweede prioriteit, Centraal-Mali, toegevoegd aan het mandaat, maar zonder extra middelen. Door een interne herschikking moesten middelen worden vrijgemaakt (het zogenaamde Force Adaptation Plan). In 2021 was alsnog onderkend

dat zo’n 2.000 geüniformeerden extra nodig zijn. Het voorstel aan de VN-Veiligheidsraad daartoe heeft echter nooit tot een besluit geleid.

Multinationaliteit en culturele sensitiviteit

De Force bestond uit bijna 60 nationaliteiten. Dat is bijna een derde van het aantal VN-lidstaten (193), wat op zich al indrukwekkend is. Er zijn 25 landen met contingenten. De overige landen hebben stafofficieren in de Force. Ik heb deze diversiteit altijd als een kracht benaderd. Het brengt onder andere alle perspectieven in de eigen organisatie. Natuurlijk liggen er uitdagingen op gebied van interoperabiliteit en taal, maar ik heb op lagere niveaus uitstekende initiatieven gezien om daar overheen te komen. Het boeiende is dat de culturele diversiteit zorgt voor interesse in elkaar en dat dit aanknopingspunten biedt die de samenwerking ten goede komen. Daarnaast durf ik wel te stellen dat we ook binnen de NAVO de nodige uitdagingen hebben op gebied van interoperabiliteit en taal. Hoewel het aantal landen kleiner is en de landen wellicht iets meer *like-minded* zijn, gaat het binnen de NAVO ook niet vanzelf. Binnen de VN is de verscheidenheid aan landen groter, ze

Multinationale samenwerking is uitdagend, maar zeker ook een kracht

FOTO VN

komen immers van alle continenten, maar de aard van de uitdagingen is vergelijkbaar met die binnen de NAVO.

De culturele verschillen maken dat cultureel besef van groot belang is. Culturele sensitiviteit is altijd een *must*, en zeker in een VN-missie. Het leert je ook anders te kijken naar je eigen culturele sensitiviteit. Om dit concreet te maken een voorbeeld: wij als Nederland hebben er ooit voor gekozen om Kamp Castor te bouwen, omdat we niet op het VN-*supercamp* wilden bivakkeren. De Duitsers, Britten en Zweden maken nu gebruik van Kamp Castor. Het is interessant nu te constateren hoe er vanuit het Gao-*supercamp* gekeken wordt naar Kamp Castor, zeker als de wederzijdse toegang al een uitdaging is. Ik weet niet of we het goede signaal afgegeven hebben met Kamp Castor. Ik heb tegen de Duitse, Britse en Zweedse commandanten gezegd dat ze ten minste besef moeten hebben van hoe er naar ze gekeken wordt. De perceptie is niet snel te veranderen, maar bewustzijn en samenwerking kunnen wel helpen.

Een ander punt hierbij is mijn respect voor de kwaliteit van eenheden. We hebben allemaal bewust of onbewust wel eens vooroordelen ten opzichte van niet-NAVO-partners, simpelweg omdat we ze niet kennen en wellicht oordelen op basis van de eerste indruk. Ik heb hier vele niet-Europese landen gezien die in moeilijke omstandigheden enorm goed presteren. Deze landen doen niet onder voor de standaarden die wij kennen. Daarbij heb ik bovenal respect voor de mentale component van vele partners. Alle landen, behalve Europese en de VS, zitten een jaar in de missie. Daarbij zijn bovendien contingents die niet op verlof kunnen omdat het simpelweg te ver reizen is naar hun land.

Ik heb veel mensen gezien en gesproken, ook op het niveau van soldaten en onderofficieren. Mijn conclusie is dat *soldier's commitment* universeel is. Soldaten willen allemaal zo goed mogelijk hun werk doen en ze vinden het fantastisch om uitgezonden te zijn! Ik kende dat van onze Nederlandse militairen, maar dit is niet anders voor mannen en vrouwen uit Senegal, Nepal, El

Salvador of waar dan ook vandaan. De verschillen ontstaan door training, materiaal en leiderschap.

Civiel-militaire samenwerking

De integraliteit van de missie zie je terug in de structuur. Toch zijn het altijd de mensen in de organisatie die het adequaat moeten operationaliseren. Civiel-militaire samenwerking komt niet vanzelf en behoeft voortdurende aandacht, ook op leiderschapsniveau. Het begint met goed begrijpen welke achtergrond en cultuur mensen meebrengen en gewend zijn. Een nadeel in VN-verband is dat militairen roteren. De burgers in de missie zijn VN-werknemers die geplaatst zijn in Mali. Zij zitten er voor langere duur. Dat betekent dat vooral aan de militaire kant elke keer de relaties opnieuw moeten worden opgebouwd. Dat vraagt dus investeren daarin en daarbij hoort respect voor elkaars domein. Ga als militair niet op de stoel van de burgercollega zitten, maar laat het ook andersom niet gebeuren. Dat vraagt tact en het helpt niet om de 'typische' militair te zijn. In die zin was het een compliment te horen van de civiele collega's dat de Force benaderbaar was.

Organisatorisch zie ik nog wel verbetermogelijkheden. Op missieniveau bestaat een Strategic Planning Unit (SPU) waarin (civiel-militair) geïntegreerd wordt gepland. Op het regionale niveau bestaat een dergelijke entiteit helaas niet, waardoor de G5 op sectorniveau feitelijk geen civiele (planning)counterpart heeft. Daarnaast zou meer personeel uitgewisseld kunnen worden. Graag had ik in het Force-hoofdkwartier enkele civiele functies gehad, zoals in de U1 (Personeel), U2 (Inlichtingen) en U9 (CIMIC). Andersom had ik graag militaire functies gezien in de Stabilisation & Recovery Division, Human Rights Division en de Board of Inquiry branch. Dit zou betere integratie faciliteren en bovendien meer continuïteit borgen aan de militaire kant.

De Europese betrokkenheid

Bij aanvang van mijn periode waren Zweden, Groot-Brittannië en Duitsland de Europese landen die nog contingents in de missie hadden. Daarnaast zijn er meerdere Europese

landen, waaronder Nederland, die deelnemen met (kleine) aantallen stafofficieren. Met genoemde bijdrages was het Europese aandeel in de Force ongeveer 9 procent. Een zichtbare bijdrage van Europa als deze, met contingenten dus, hoort in MINUSMA, mede gelet op het strategische belang dat Europa heeft in de Sahel-regio. Naast Afrika zelf is in mijn ogen Europa het eerstvolgende continent met een groot belang aangezien de toenemende instabiliteit in deze regio effecten zal hebben in Europa.

Het is jammer dat Zweden en Groot-Brittannië hun kwalitatief hoogwaardige operationele bijdrages al hebben gestopt en Duitsland in 2024 zijn bijdrage zal terugtrekken. Daarmee verdwijnt de genoemde zichtbare bijdrage van Europa. Het was boeiend om, weliswaar van afstand, de besluitvorming in Europese landen te volgen. Hoewel ik de politieke overwegingen soms kan begrijpen, is het moeilijker te snappen dat Europa niet in staat is een meer gecoördineerde aanpak overeen te komen. Met de toenemende instabiliteit en de verspreiding van het veiligheidsprobleem in de Sahel-regio is er meer dan ooit behoefte aan Europese betrokkenheid ter ondersteuning van de organisaties en de landen in de regio. Daarbij komt bovendien dat vanuit geopolitieke overwegingen een vertrek uit Mali alleen maar meer ruimte biedt aan Rusland.

De VN

Het imago van de VN-peacekeeping missies is niet altijd positief. Ook in Nederland bespeur ik dat we daarbij zo onze eigen beelden hebben. Na een intensief jaar op het hoogste niveau in de meest ingewikkelde en gevaarlijke VN-missie van dit moment wil ik nuances aanbrenge bij eventueel bestaande vooroordelen. Ja, het is zeker zo dat de VN een bureaucratische organisatie is. Maar dan zeg ik: welke grote organisatie is dat niet? Zowel in onze Nederlandse krijgsmacht als in de NAVO kennen we dat. Daarbij teken ik echter ook aan dat de VN een wereldwijde vertegenwoordiging kent met 193 lidstaten van alle continenten. Zoals in elke

organisatie wil elke lidstaat graag zijn belangen behartigd zien, ook in de bedrijfsvoering van de organisatie. Dat maakt dat er een bepaalde bureaucratie nodig is om dat te waarborgen.

Anderzijds heb ik in de missie veel goede dingen gezien. Met het in 2018 geïnitieerde Action for Peacekeeping¹² plan beoogt de VN peacekeeping-missies effectiever te maken. Het gros van de lidstaten heeft dit omarmd en ook Nederland is een warm pleitbezorger hiervan. Hoewel er zeker nog veel moet gebeuren was ik positief verrast op een aantal punten. Zo heeft de VN veel technologische middelen aangekocht om de beveiliging van kampementen te ondersteunen, zoals camerasystemen en Counter Rocket and Mortar (CRAM)-systemen. Ook zijn de manoeuvre-eenheden voorzien van tactische UAS's en zijn er veel inspanningen op het gebied van Countering-IED, onder andere door de inzet van de United Nations Mine Action Service (UNMAS). De samenwerking is fantastisch en dit helpt echt om risico's te verkleinen. Verder is meer recent een contract gesloten waarmee de Force de beschikking heeft over counter-UAS-middelen. Tot slot is het noemenswaardig dat de VN bezig is met een digitale transformatie ter ondersteuning van de Command & Control. De MINUSCA-missie in de Centraal-Afrikaanse republiek heeft ermee mogen experimenteren en was zeer positief. MINUSMA zal in de loop van 2023 van middelen worden voorzien.

Leiderschap

Leiderschap op dit niveau, in deze missie en in zo'n multinationale omgeving, brengt wat extra dimensies met zich mee. Ten eerste wordt de aandacht van de hoogste baas hogelijk gewaardeerd. In Nederland zijn we wellicht wat zakelijk geworden, maar in veel andere culturen betekent het veel. Ten tweede was er ook een 'awareness gap', mede vanwege de geografische afstand tussen Bamako en het daadwerkelijke missiegebied. Om deze reden was ik elke week wel ergens op werkbezoek, wat zelfs aan de civiele kant in de regio's enorm op prijs werd gesteld.

Het gaat om creëren van randvoorwaarden zodat mensen hun werk kunnen doen. Dat betekent

¹² Verenigde Naties, 'Action for Peacekeeping (A4P)'. Zie: <https://peacekeeping.un.org/en/action-for-peacekeeping-a4p>.

Overleg met de CMA-president, Alghabas Ag Intallah. Relaties doen ertoe

FOTO VN

duidelijk zijn in je oogmerk, maar verder is het vooral voorbeeld zijn. De 'tone at the top', die moet blijken uit wat je zegt, maar vooral wat je doet, is van niet te onderschatten waarde. Of het nu gaat om het verbeteren van de civiel-militaire samenwerking, het omgaan met de Malinese strijdkrachten, het benutten van de kracht van multinationaliteit en het omgaan met de gerelateerde uitdagingen, gender, milieu, identificeren en uitwisselen van *lessons learned*, het voortdurend blijven werken aan het mitigeren van risico's door IED's: alle aspecten hebben voortdurende aandacht nodig op leiderschapsniveau, waarbij de 'tone at the top' afstraalt op de hele organisatie.

Als laatste bracht mijn rol als voorzitter van de CTS ook een additionele verantwoordelijkheid om regelmatig aanwezig te zijn in de conflict-gebieden. Relaties doen ertoe. Het leiderschap van de SAG's bijvoorbeeld zit niet in Bamako, maar in het noorden van Mali. Zo heb ik in Kidal regelmatig het leiderschap van de CMA ontmoet. Daarnaast was het noodzakelijk om in mijn CTS-rol soms op lokaal niveau te spreken met partijen. De invulling van de rol wordt niet alleen vanuit de inhoud bekeken, maar zeker ook of de CTS-voorzitter een gebalanceerde benadering hanteert jegens de drie partijen.

Tot slot

Afsluitend wil ik stellen dat het vervullen van de functie als Force Commander MINUSMA een

enorm fascinerende en uitdagende periode was die ik niet had willen missen. In een missie met enorme tijd-ruimtefactoren, schaarste aan middelen, een hoog dreigingsniveau in een asymmetrische en uitermate complexe omgeving, waarin bovendien een veelheid aan ingrijpende ontwikkelingen langskomt en zelfs geopolitieke invloeden een rol spelen, was het voortdurend schaken op het politieke en militair-strategische dek. Daarbij was het zaak de mannen en vrouwen in de Force de juiste dingen te laten doen en zowel effectiviteit als eenheid van inspanning en cohesie te optimaliseren. Ik kijk met een zeer tevreden gevoel daarop terug. De vele nationaliteiten, maar vooral de onderlinge verbondenheid en het universele *soldier's commitment* dragen daaraan bij.

De uitdagingen in de nabije toekomst blijven groot voor Mali. Internationale betrokkenheid, inclusief Europese, blijft van groot belang door geopolitieke overwegingen en omdat het groeiende veiligheids- en humanitaire probleem de gehele Sahel-regio raakt. In de wetenschap dat de Afrikaanse bevolking in de komende 25 jaar verdubbelt, is het duidelijk dat er gevolgen zullen zijn voor Europa. Ook de toekomst van de missie en van peacekeeping in het algemeen is *food for thought*, maar het is ook duidelijk dat niets doen geen optie is. In een tijd waarin meer problemen mondiale effecten hebben, is er een belangrijke rol voor de enige organisatie met wereldwijde vertegenwoordiging, de VN. Het succes van die organisatie staat of valt met betrokkenheid van de lidstaten. ■

Excuses aan Dutchbat III

Een analyse op basis van speech act theory

Karishma Chafekar*

De excuses van de Nederlandse regering aan Dutchbat III, het bataljon dat in 1995 naar Srebrenica werd uitgezonden, was een unieke gebeurtenis in civiel-militaire betrekkingen. Dutchbat bleek niet bij machte zijn missie uit te voeren en genocide te voorkomen, omdat het als gevolg van politieke besluitvorming onvoldoende was toegerust op de missie. Vrijwel geen enkele regering bood ooit haar excuses aan voor wat zij de krijgsmacht of militaire eenheden aandeed als gevolg van politieke besluitvorming. Wat zeggen de excuses over de loyaliteit van militairen aan de staat, die in de militaire eed wordt gezworen of beloofd?

Minister-president Mark Rutte en minister van Defensie Kajsa Ollongren spraken in juni 2022 Dutchbat III-veteranen toe. Rutte maakte excuses, maar bood ze niet aan. Anders dan bij de slavernij excuses van december 2022 zette hij achter de excuses aan Dutchbat III 'een punt en geen komma'

De militaire eed eist volledige loyaliteit aan de staat, maar impliceert tevens wederkerigheid daarin. In de praktijk lijkt de relatie van de civiele autoriteit en de krijgsmacht echter vanuit dominantie van de staat te worden benaderd. In deze bijdrage vraag ik mij af waarom en waarvoor premier Rutte na 27 jaar excuses aanbood aan Dutchbat III. Ik ga eerst in op wat excuses zijn en de mechaniek ervan. Vervolgens leg ik het verband tussen de wederkerigheid van loyaliteit die is ingebed in de militaire eed en de excuses aan Dutchbat III. Ik sluit af met de vraag wat de gemaakte excuses betekenen voor de relatie tussen de krijgsmacht en de staat.

Excuses maken

Voor de staat¹ is het door de eeuwen heen lastig geweest excuses te maken voor militaire rampen die het gevolg bleken van gebrekkige of ronduit foutieve politieke beslissingen.² Het vergaan van de Zr.Ms. Adder in 1882 is een sprekend voorbeeld. Het is een mooie zonnige dag op 5 juli 1882 als rammonitor Zr.Ms. Adder uit IJmuiden vertrekt richting Hellevoetsluis. Na een paar uur verkeert de Adder in moeilijkheden. Op slechts een paar mijl uit de kust nabij Scheveningen komen alle 65 bemanningsleden om.³ Het is de grootste ramp voor de marine in vreedstijd. Vreemd is het dat pas op 12 juli de *Staatscourant* bericht over dit noodlottige ongeval. Uiteindelijk wordt onderzoek ingesteld naar het vergaan van de Adder.⁴ Een vaag onderzoeksrapport zag het licht, en nog altijd tasten we in het duister over de exacte toedracht.⁵

Rammonitoren zijn niet-zeewaardige vaartuigen bedoeld voor het beschermen van riviermonden en zeegaten en dus niet om op volle zee te varen. Dat was al ruim voor de ramp bekend. Toch besloot het ministerie van de Marine deze vaartuigen aan te kopen om op de Noordzee dienst te laten doen. Ze waren qua personeel, materieel en financiën aantrekkelijk om in te kopen.⁶ Het is opmerkelijk dat het onderzoeksrapport voorbijging aan de verantwoordelijkheid van het ministerie van de Marine voor de keuze van kostenreductie in plaats van de veiligheid van het personeel door alleen al voor een

niet-zeewaardig schip te kiezen. Sterker nog, in het rapport⁷ staan vooral verwijten aan de bemanning.⁸ Bovendien zou met enkele aanpassingen en gunstig weer een rammonitor (een log vaartuig dat zich dikwijls lastig liet besturen) ‘veilig’ op zee kunnen varen.⁹ Het ministerie van de Marine trof zo geen blaam.¹⁰ Tot op heden weten we niet waarom het ministerie van toenertijd de hand niet in eigen boezem stak.¹¹ Het is opmerkelijk dat zelfs later, met terugwerkende kracht, geen excuses zijn aangeboden – niet door de koning, niet door de civiele autoriteiten en niet door het militaire leiderschap.

In juli 1995 had Nederland met een catastrofe te maken als gevolg van de val van de Bosnische enclave Srebrenica. De val kostte voornamelijk burgerlevens.¹² In de politieke besluitvorming

* Karishma Chafekar doet promotieonderzoek naar de militaire eed aan de Universiteit Leiden. Ze is tevens docente Engels KIM/KMA bij het TalenCentrum Defensie van de Nederlandse Defensie Academie in Breda.

- 1 De staat is een territorium waarin over de gemeenschap van mensen op het grondgebied van de staat gezag wordt uitgeoefend door een complex van overheidsorganisaties. De regering is het centrale bestuur van de staat.
- 2 Lawrence Freedman laat hierover ook zijn licht schijnen in *Command* (Oxford, Oxford University Press, 2022). Hij stelt dat officieren allerlei facetten van politieke besluitvorming moeten herkennen en begrijpen, maar uiteindelijk vooral dienaars zijn die politieke besluiten uitvoeren, ook als ze het er niet mee eens zijn. Zie: K. Colijn, ‘Er bestaat geen blauwdruk voor de generaal die de oorlog wint’, *NRC*, 12 januari 2023.
- 3 P. Leijdeckers, ‘De ramp met ZR MS Adder, 140 jaar geleden’, *Levend Verleden* (2022) (9) 5.
- 4 De commissie die onderzoek deed werd benoemd bij ‘s Konings besluit van 21 Juli 1882’ Zie: I. van Ruiten, ‘Zr. Ms. Adder; Historisch en archeologisch onderzoek naar de grootste scheepsramp in de geschiedenis van de Koninklijke Marine in vreedstijd’, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2015) 2, <https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2015/01/01/zr.ms.-adder; Course MA History Programme Leiden University: Treasures of the Sea: New Perspectives on Maritime History and Maritime Archeology>
- 5 B. Naafs, ‘Het is voor niets geweest, Herdenking van de ramp met Zr. Ms. Adder op 5 juli 1882’, *Marineblad* 132 (2022) (5).
- 6 Ze vergden beduidend minder bemanningsleden dan een reguliere vloot van zeilschepen. Daarnaast waren ze duurzamer en goedkoper in gebruik en onderhoud dan de linesschepen. Zie: Van Ruiten, ‘Zr. Ms. Adder’, 5.
- 7 Voor detail, zie: *Memorie aan de voorzitter van de Tweede Kamer over het vergaan van Zr. Ms. Adder*, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd:18821883:0000669:pdf>.
- 8 Het vaartuig was onderbezet en het personeel kennelijk onervaren.
- 9 R. Schmull, ‘De Ondergang van Zr. Ms. Adder’, *Marineblad* 123 (2013) 30-31; A. Twigt, ‘Grootste Catastrofe KM in Vreedstijd’, *Alle Hens* 75 (2022) (6) 12.
- 10 Van Ruiten, ‘Zr. Ms. Adder’, 3.
- 11 Uit onvrede over de overheid is de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren (KVMO) opgericht.
- 12 De militairen Raviv van Renssen en Jeffrey Broeren kwamen in 1995 om tijdens de missie van Dutchbat III.

voorafgaand aan de missie werden beslissingen genomen die de vraag oproepen in hoeverre Dutchbat überhaupt in staat had kunnen zijn de beoogde missie succesvol uit te voeren.¹³ Het kostte de Nederlandse regering 27 jaar moed te vergaren excuses te maken namens de staat,¹⁴ een unicum en een onderbelicht fenomeen.¹⁵

Loyaliteit, trouw en excuses

Excuses worden gemaakt vanuit het besef dat iets goed fout is gegaan en anderen daardoor schade is berokkend. Excuses staan niet op zich. De excuses over Srebrenica gaan ook niet slechts over de val van de enclave. Wat gebeurt er met de loyaliteit die in de militaire eed wordt gezworen als door politieke besluitvorming een niet op haar taak berekende eenheid wordt ingezet? Moet de staat zijn fouten erkennen en zich verontschuldigen, opdat de militairen trouw en loyaal blijven aan de staat? Wanneer dit niet gebeurt, wat blijft er dan nog over van de belofte van trouw en loyaliteit die in de eed wordt gezworen? Het zijn complexe vragen die in

essentie gaan over speech acts (taalhandelingen), zoals beloften, eden en het maken van excuses.

Wat betekent het als de civiele autoriteit excuses aanbiedt aan (leden van) de krijgsmacht voor missies die hebben gefaald door politieke besluitvorming? Uit mijn onderzoek blijkt dat de excuses de reciprociteit in loyaliteit bevestigen in de verticale gezagsrelatie tussen staat en militair die is ingebed in de militaire eed. Dat Dutchbat onvoldoende voorbereid en toegerust op pad werd gestuurd, had gevolgen voor de uitvoering van de Srebrenica-missie. De effecten hiervan werken nog altijd door. Anders gezegd: het maken van excuses aan militairen door de staat is nodig om vertrouwen en loyaliteit in elkaar te herstellen.

Dit artikel heeft als oogmerk de excuses van de regering aan Dutchbat III in de context van 'Srebrenica' te analyseren in relatie tot de militaire eed die symbool staat voor de loyaliteit van militairen aan de staat en het primaat van de politiek voor het gebruik van geweld. Aan de orde is de vraag: 'Wat doen de excuses van de regering met de loyaliteit van militairen aan de staat – zoals die gezworen of beloofd zijn in de militaire eed – als de staat als gevolg van politieke besluitvorming willess en wetens zijn militairen onvoldoende voorbereid en toegerust op missie stuurt?'

De complexe route van mijn onderzoeksvraag naar mijn conclusies verloopt als volgt. Ik onderzoek eerst excuses als taalhandelingen, om vervolgens te laten zien hoe de reciprociteit in de militaire eed gelieerd is aan loyaliteit en excuses. Op basis hiervan toets ik de excuses van minister-president Mark Rutte aan de theorie en ik sluit af met een paar observaties en conclusies. Ik beperk me tot de verontschuldiger, het civiele deel in de civiel-militaire relatie, en bestudeer de casus dus niet vanuit het militaire leiderschap.¹⁶

Excuses als speech act

Speech act theory laat zien hoe een verandering in onze sociale werkelijkheid tot stand komt: 'by saying the words, something is done'.¹⁷

13 NIOD, *Srebrenica: een veilig gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een 'Safe Area'*, (Boom, Amsterdam, 2002).

14 De regering spreekt de woorden in de excuses uit, maar doet dat namens de staat.

15 Nederland staat niet alleen in zijn worsteling met het maken van excuses voor historisch onrecht als gevolg van politieke besluitvorming. Zo erkende bijvoorbeeld premier Tony Blair in 1997 de tekortkomingen van Londen tijdens de Ierse hongersnood tussen 1845-1852, die meer dan een miljoen levens kostte, zie: J. A. Edwards en A. Luckie, 'British Prime Minister Tony Blair's Irish Potato Famine Apology', *Journal of Conflictology* 5 (2022) (1), 43-51; In 2008 bood premier Kevin Rudd van Australië zijn excuses aan voor de 'Stolen Generation' van Aboriginalkinderen, zie: Parliament of Australia, 'Apologies to Australia's Indigenous Peoples', 13 februari 2008, https://www.aph.gov.au/Visit_Parliament/Art/Exhibitions/Custom_Media/Apology_to_Australias_Indigenous_Peoples; In 2017 bood de Canadese premier Justin Trudeau zijn excuses aan voor het misbruik van inheemse kinderen in zogenaamde 'residential schools', zie: G. Bartlett, 'Tearful Justin Trudeau apologizes to N.L. residential school survivors', *CBS News*, 24 november 2017, <https://www.cbc.ca/news/canada/newfoundland-labrador/justin-trudeau-labrador-residential-schools-apology-1.4417443>.

16 Er kunnen namelijk ook vragen gesteld worden over het aanbieden van excuses door militair leiderschap, dat ook een aandeel heeft gehad in de casus Srebrenica. Wellicht biedt het ook stof tot nadenken in bijvoorbeeld het gebruik van excessief geweld in Indonesië tijdens de koloniale periode.

17 De grondlegger van speech act theory is John. L. Austin. John Searle heeft het verder ontwikkeld. Zie verder: J. Austin, *How to do Things with Words* (Cambridge, Harvard University Press, 1975) en J. Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* (Cambridge, Cambridge University Press, 1969).

De commandant van Dutchbat III, luitenant-kolonel Karremans, spreekt zijn manschappen toe na de val van Srebrenica. Dutchbat werd onvoldoende voorbereid en toegerust uitgezonden

FOTO BEELDBANK NIMH

Speech acts zijn taalhandelingen. Een eenvoudig voorbeeld van een speech act is de zin 'Ik bel de politie'. Deze zin kan worden uitgesproken om een dreigement, een belofte of een toekomstige handeling te communiceren. Speech acts, oftewel taalhandelingen, kennen drie niveaus: het daadwerkelijke *gebruik* van de vier losse woorden uit het voorbeeld (locutie); de intentie *in* het gebruik van de woorden zoals het communiceren van óf een dreigement, óf een belofte óf een voorspelling (illocutie); en *voltooiing* (perlocutie) van de taalhandeling wanneer een bepaald effect is bereikt bij de toehoorder, bijvoorbeeld angst, in het geval van een bedreiging, of het creëren van een verwachting, in het geval van een belofte. Excuses maken is ook een taalhandeling. Er wordt een 'transactie' gedaan met als doel een beschadigde relatie te herstellen tussen de spreker en de geadresseerde. Taalhandelingen hebben doorgaans twee vormen. De eerste is, volgens John Searle, om een mentale toestand te communiceren, bijvoorbeeld om spijt of berouw te *uiten*. Of dit oprecht is of niet, doet niet ter

zake.¹⁸ De tweede vorm is de socio-normatieve benadering en gaat verder dan intenties; het gaat over het maken van een commitment en welgemeendheid met als doel dat de spreker gecommiteerd is aan het *hebben* van berouw of spijt in de gemaakte excuses. Met slechts intenties komen, volgens Bart Geurts, samenlevingen niet van de grond. Daar zijn daadwerkelijke handelingen met verplichtingen en committeringen aan elkaar voor nodig.¹⁹

- 18 Voor de mechaniek hiervan, zie: K. Chafekar, 'De (Dis)Continuïteit van de Militaire Eed', *Militaire Spectator* 190 (2021) (5) 246-248. Zie verder: K. Bach en R. M. Harnish, 'How Performatives really work: A Reply to Searle', *Linguistics and Philosophy* 15 (1992) 95; J. Searle, 'A Classification of Illocutionary Acts', *Language in Society* 5 (1976) (1) 12.
- 19 Volgens Geurts zijn mensen en gemeenschappen continu bezig met het coördineren van elkaars handelingen; elke zondag voetballen, een geschil uitvechten in de rechtszaal, samen de afwas doen, oorlog voeren, et cetera. Deze interacties gaan gepaard met commitments aan elkaar: de spits en de scheidsrechter bij het voetbal, afwassen of afdrogen thuis, aanklagen en verdedigen in de rechtszaal, et cetera. Commitments gaan over elkaar de ruimte geven om verplichtingen te realiseren, zodat elkaars activiteiten en verplichtingen met elkaar gecoördineerd kunnen worden. Zie verder: B. Geurts, 'Communication as commitment sharing: speech acts, implicatures, common ground', *Theoretical Linguistics* 45 (2019); P. De Brabanter, 'A demanding commitment to non-psychological explanations', *Theoretical Linguistics* 45 (2019) 31-37.

Slechts berouw of excuses uitspreken, maar niet de commitment hebben gedrag te verbeteren, maakt de betekenis van excuses hol en leeg

Er zijn verschillende definities en vormen van excuses.²⁰ Excuses zijn paradoxaal omdat zij een daad uit het verleden niet ongedaan kunnen maken, maar ze kunnen, volgens Nicholas Tavuchis, wel relaties en harmonie herstellen.²¹ Officiële collectieve excuses zijn, volgens Villadsen en Edwards, allereerst goed doordachte verklaringen die in het openbaar worden afgelegd tijdens een ceremonie waarvan iedereen getuige kan zijn.²² Vaak gaat het om premiers en staatshoofden die uit hoofde van hun functie de officiële excuses overbrengen.²³ Dit wordt onder andere gedaan om het stigma²⁴ op de slachtoffers weg te nemen, daar het vaak ook wordt onderschreven door het grotere publiek door generaties heen. Door en plein public excuses te maken, helpt men dat stigma te verwijderen. Volgens Tavuchis is het doel van collectieve officiële excuses om te formaliseren dat excuses zijn aangeboden om herstel van de beschadigde relatie te bewerkstelligen. Méér verwachten van dergelijke openbare verontschuldigen, zoals oprechtheid of substantie, druist in tegen de logica ervan.²⁵

Nick Smith heeft zich verdiept in categorische verontschuldigen en kan zich onvoldoende vinden in deze puur taal-filosofische benadering waarin een belofte nog steeds een belofte is, ook al kom je hem niet na, en excuses nog steeds excuses zijn, ook al zijn ze slechts voor de vorm.²⁶ Hij is overtuigd van het belang van 'oprechtheid' en 'morele kracht'.²⁷ Dit geldt niet alleen voor excuses op individueel niveau, maar ook voor collectief categorische verontschuldigen, ook al zijn deze veel complexer dan individuele excuses.

Om de oprechtheid in excuses te onderstrepen, toont Smith het belang van committing: oprechtheid is afhankelijk van toekomstig handelen.²⁸ Slechts berouw of excuses uitspreken, maar niet de commitment hebben gedrag te verbeteren, maakt de betekenis van excuses hol en leeg. Volgens Smith is een collectieve categorische verontschuldiging een proces van elf elementen om tot een 'volledige verontschuldiging' te komen. Deze zijn uitermate complex en kennen daardoor nuanceringen en zwakheden. In essentie komen ze op het volgende neer:

1. Wederzijdse overeenstemming over de feiten.
2. Accepteren van verantwoordelijkheid en schuld voor het gedane onrecht.
3. Identificeren van elk onrecht.
4. Identificeren van elk onderliggend moreel principe van het onrecht (zoals schuld of schaamte).
5. Onderschrijven van de onderliggende morele principes – erkennen dat je verkeerd bent geweest.
6. Erkennen van de slachtoffers als een gelijkwaardige morele gesprekspartner in een gelijkwaardige gespreksverhouding (dit zou uit voorgaande stappen moeten voortvloeien).
7. Categorisch berouw hebben en de wens koesteren dat het tij gekeerd kon worden – beloftes vloeien hieruit voort.
8. Uitvoering van de verontschuldiging: de verontschuldiger aanvaardt daadwerkelijk het eigenaarschap van de verplichting voor het maken van de excuses en laat dit dus niet over aan een derde partij.

20 E. Ogiermann, *On Apologising in Negative and Positive Politeness Cultures* (Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2009) 47.

21 N. Tavuchis, *Mea Culpa* (Stanford, Stanford University Press, 1991) 13.

22 L. Villadsen en J. Edwards, *Official Apologies* (Londen, Lexington Books, 2021) 3.

23 Zij bekleden 'institutioneel aangewezen functies of posities, waarvan de functies gedefinieerd en afgebakend zijn door collectieve doelen en belangen'. Zie: Tavuchis, *Mea Culpa*, 117. Zie ook: Villadsen en Edwards, *Official Apologies*, 4.

24 Een stigma kan van alles zijn, bijvoorbeeld een verwijt van verraad, schuld of lafheid.

25 Tavuchis, *Mea Culpa*, 117.

26 N. Smith, *I was Wrong* (New York, Cambridge University Press, 2008) 106.

27 Smith, *I was wrong*, 155-158.

28 Dit geldt ook voor beloften en eden.

AFBEELDING GEORGINA EARLE

9. Hervorming en compensatie: de verontschuldiger belooft beterschap in de toekomst en neemt een praktische verantwoordelijkheid door bijvoorbeeld compensatie aan te bieden.
10. Het doel van de excuses: het excuusproces moet gericht zijn op het verbeteren van het welzijn van de slachtoffers.
11. Emoties: de verontschuldiger toont oprecht berouw en schuld alsmede empathie en sympathie voor de slachtoffers.²⁹

Reciprociteit in de militaire eed

'Ik zweer (beloof) trouw aan de koning, gehoorzaamheid aan de wetten en onderwerping aan de krijgstucht. Zo waarlijk helpe mij God almachtig. (Dat verklaar en beloof ik).'

Eden hebben verschillende intenties en daarom diverse definities. Ik beperk me tot die van Thomas Hobbes, waarbij een eed slechts 'een uitspraak is die aan een belofte wordt toegevoegd'. De spreker geeft hiermee te kennen dat als hij zich niet aan zijn belofte houdt, 'hij de genade van zijn God verspeelt, of diens wraak over zichzelf afroept'.³⁰ Hobbes zegt dat 'de kracht van woorden te zwak is om mensen te binden tot het naleven van hun overeenkomsten'. Hij heeft het eigenlijk over intenties en niet commitments. Alleen angst voor de consequenties van kwade trouw (de toorn Gods bijvoorbeeld) en eergevoel zijn instrumenten om woord en daad te synchroniseren, volgens

29 Voor details, zie Smith, *I was wrong*, 167-244

30 Thomas Hobbes, *Leviathan* (Boom, Amsterdam, 2010) 109.

Hobbes.³¹ Hij heeft het in dat geval de facto over commitments en horizontale en verticale relaties. Een contract komt tot stand door een wederzijdse belofte: de wet is de gemene deler voor twee gelijke partijen in een horizontale relatie. Een eed daarentegen verwijst naar een verticale relatie, een gezagsverhouding. Voor de Nederlandse strijdkrachten is dat oppergezag de regering,³² waaraan trouw wordt geëist.

Sulmassy heeft zich verdiept in de beroepseed en zegt in feite ook dat eden niet slechts gaan over intenties, maar juist committeringen en handelingen eisen.³³ Ze worden publiekelijk uitgesproken en hebben een groter moreel gewicht dan beloften. Het doel van een eed is om deze ongeacht de situatie na te komen. Volgens Sulmassy ben je ook kwetsbaar als je de eed aflegt, omdat je je eer, persoon en reputatie op het spel zet. Dat is ook wat er gebeurt bij militaire professionals.³⁴ Die staan, volgens Samuel Huntington, op het moment dat ze tot de krijgsmacht toetreden zowel fysiek, ideologisch als psychologisch buiten de maat-

schappij.³⁵ Het uniform symboliseert die innerlijke transformatie.³⁶ De eed ga je daarom aan voor anderen, niet zozeer aan anderen. Met andere woorden: 'je "houdt" je aan beloften, maar je bent "trouw" aan je eed.'³⁷ Een eed wordt verstrekt van buiten de invloed van de spreker en moet daarom 'genomen' worden, in tegenstelling tot beloften, die over het algemeen zelf gemaakt worden. Het breken van een belofte gaat (wellicht) gepaard met schuldgevoelens jegens degene wie je de belofte hebt gedaan. Het schenden van een eed gaat (wellicht) gepaard met schaamte naar de gemeenschap als geheel waarvan je het vertrouwen schendt. Dat eergevoel, waar ook Hobbes naar verwijst, is mogelijk waar militairen die de (seculiere) plechtige belofte afleggen (en niet de eed) aan refereren: het is niet een hogere macht, maar hun beroepstrots die ze belet de eed te schenden.

Het oppergezag over de krijgsmacht ligt bij de regering, volgens artikel 97 van de Grondwet. De militaire eed is een (fundamenteel) instrument om het vertrouwen tussen de staat en de krijgsmacht te onderstrepen: loyaliteit³⁸ aan de staat is inherent aan de eed. Dit komt voort uit civiel-militaire relaties waarin het klassieke dilemma is dat het leger sterk genoeg moet zijn om het land te beschermen, maar niet zo sterk dat het een bedreiging voor de staat kan zijn. Wettelijke kaders zijn controlemechanismen daarvoor.³⁹ De militaire eed is een extra waarborg. Militaire eden zijn speech acts. De sociale realiteit van civiel-militaire relaties is beter te begrijpen als je de eed als een speech act ziet.

De militaire eed is dus een publieke verklaring van loyaliteit en ondergeschiktheid in een verticale gezagsrelatie. Echter, er is tevens sprake van reciprociteit: waar de staat moeten kunnen vertrouwen op de loyaliteit van militairen, moeten militairen er ook op kunnen vertrouwen dat diezelfde autoriteit verantwoordelijk omgaat met het aan haar toevertrouwde gezag.⁴⁰ Als het oppergezag dat niet doet, ontstaan er problemen in de vertrouwensrelatie. Loyaliteit en vertrouwen zijn dus geen eenrichtingsverkeer;⁴¹ gezag gaat over reciprociteit.⁴² Wederzijds vertrouwen is fundamenteel in een gezagsrelatie.

31 Hobbes, *Leviathan*, 108.

32 Artikel 97 van de Grondwet stelt dat het oppergezag van de krijgsmacht bij de regering ligt. Bij een eed doe je een beroep op iemands geweten die zweert bij een persoonlijk hogere macht, wat God zou kunnen zijn.

33 D.P. Sulmassy, 'What is an oath and why should a physician swear one?', *Theoretical Medicine and Bioethics* 20 (1999) 329-346.

34 Ter info: tot 1983 werd de militaire eed alleen door officieren afgelegd.

35 Dit geldt volgens Huntington in het bijzonder voor officieren. Zie: R. Brooks, 'Paradoxes of Professionalism: Rethinking Civil-Military Relations in the United States', *International Security* (44) 2020 (4) 11; S. Huntington, *The Soldier and the State* (Cambridge, Harvard University Press, 1957).

36 Militairen transformeren van burger naar militaire professional en treden toe tot de krijgsmacht. Dit brengt verplichtingen en committeringen met zich mee. Zie: R. Holmes, *Acts of War* (Londen, Weidenfeld & Nicholson, 2003) 34.

37 Sulmassy, 'What is an oath?', 331-334.

38 Dit artikel beperkt zich tot het concept van loyaliteit vanuit het perspectief van het civiele deel in civiel-militaire relaties: loyaliteit aan de staat door militairen. Voor meer informatie over loyaliteit zoals beleefd binnen de krijgsmacht, zie: P. Olsthoorn, *Military Ethics and Virtues: An interdisciplinary approach for the 21st century* (Londen, Routledge, 2011) 66-92.

39 P.D. Feaver, 'Civil-Military Relations', *Annual Review of Political Science* 2 (1999) 225.

40 H. Lindahl en B. van Klink, 'Reciprocity and the Normativity of Legal Orders', *Netherlands Journal of Legal Philosophy* (43) 2014 (2) 110.

41 J. Connor et al, 'Military Loyalty as a Moral Emotion', *Armed Forces & Society* (47) 2019 (3) 530-550.

42 Feaver gaat uit van een horizontale relatie, een contract, tussen staat en krijgsmacht op basis van de zogenaamde 'principal-agent framework'. Gezag gaat echter over een verticale relatie. Beide veronderstellen reciprociteit, maar met een verschil in karakter. Zie: P.D. Feaver, *Armed Servants* (Cambridge, Harvard University Press, 2005) 54-58.

Excuses aan Dutchbat III

Dutchbat III bestond uit militairen die, als leden van de Nederlandse krijgsmacht, loyaliteit aan de staat hebben gezworen (of beloofd) in de militaire eed. Premier Rutte maakte aan het onfortuinlijke bataljon excuses namens de staat. Dat is uniek: nooit eerder maakte een regering namens de staat militairen excuses voor, als gevolg van aanwijsbare tekortkomingen in de politieke besluitvorming, verkeerd verlopen operaties. Hoewel er veel is geschreven over collectieve excuses, is deze bijzondere context niet eerder onderzocht. Dat maakt een collectieve categorische verontschuldiging nog complexer. De verklaring van Rutte⁴³ onderstreept de interdependentie tussen staat en krijgsmacht. Maar wat staat er precies in zijn verklaring? Waarvoor heeft de regering eigenlijk excuses gemaakt en met welk doel? Om dit te kunnen beoordelen leg ik de uitgesproken excuses door Rutte langs de lat van een collectieve categorische verontschuldiging van Nick Smith.⁴⁴

De eerste twee elementen gaan over ‘wederzijdse overeenstemming over de feiten’ die schade hebben berokkend en het aanvaarden van verantwoordelijkheid ervan. De feiten omtrent de schade van Dutchbat III door falend politiek gezag zijn uiterst complex, zoals blijkt uit het NIOD-rapport.⁴⁵ Rutte benoemt het ‘feit dat het mandaat, materieel en militaire support tijdens de uitzending tekortschoten’. Hij spreekt echter niet uit *waarom* ze tekortschoten. Beperkingen in de politieke besluitvorming voorafgaand aan de inzet waren hier echter wel debet aan.⁴⁶ Rutte stelt ook dat de militairen van Dutchbat III ‘op pad werden gestuurd met een opdracht die gaandeweg onuitvoerbaar bleek’. Hij benoemt ‘het gevoel van gebrek aan erkenning’ en neemt de verantwoordelijkheid ervan op zich: ‘Het kabinet rekent zich dat gevoel van gebrek aan erkenning aan.’ Tevens benoemt hij dat er ‘onvoldoende nazorg’ was en ‘niet genoeg steun vanuit de politiek en defensietop’ na negatieve berichtgeving in de media. Hij onderstreept dat Nederland weliswaar onder VN-mandaat opereerde, maar ook dat de Nederlandse staat verantwoordelijkheid heeft voor de omstandig-

Rutte spreekt niet uit *waarom* mandaat, materieel en militaire support voor Dutchbat III tekortschoten

heden van de missie, de nazorg en het gebrek aan steun in de media. *Waarom* de staat die verantwoordelijkheid heeft (reciprociteit loyaliteit), spreekt hij niet uit.

De volgende vier elementen gaan over het identificeren van elk onrecht, het identificeren van onderliggende morele principes en het onderschrijven daarvan, om uiteindelijk een

43 Rutte draagt als premier verantwoordelijkheid voor het overbrengen van de excuses namens de staat. Er is kennelijk gekozen om dit door de premier te laten doen en niet door het staatshoofd.

44 Het transcript van de toespraak die Rutte uitsprak op 18 juni 2022 staat op de site van de Rijksoverheid. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2022/06/18/toespraak-van-minister-president-mark-rutte-tijdens-de-bijeenkomst-van-dutchbat-iii-veteranen>.

45 Het komt er grofweg op neer dat Nederland internationaal een rol van betekenis wilde spelen en zich moreel verantwoordelijk voelde om mensenrechten te handhaven en humanitaire steun te verlenen; dat Dutchbat uiteindelijk op een missie werd gestuurd met een onduidelijk mandaat; dat het concept van VN-veiligheidsgebieden volstrekt onduidelijk was; dat Dutchbat vrede moest handhaven in een gebied waar geen vrede was, integendeel, facties probeerden VN-troepen in gevechten te betrekken; dat er geen informatie en inlichtingen werd ingewonnen bij de Canadese voorgangers, die niet voor niets onmiddellijk probeerden te vertrekken, nadat zij daar waren ingezet; dat bezwaren van het militaire leiderschap tegen de missie door de regering en de publieke opinie werden genegeerd; dat Dutchbat onvoldoende personeel had en onvoldoende getraind en bewapend was voor deze specifieke missie in specifieke omstandigheden. Zie: NIOD, *Srebrenica: een veilig gebied*; Parlementaire enquêtecommissie Srebrenica, *Missie Zonder Vrede* (Sdu Uitgevers, 's-Gravenhage, 2003).

46 Zie NIOD, *Srebrenica: een veilig gebied*, 768-779; 1122-1129; 1129-1134; 3133-3136.

Minister-president Mark Rutte en toenmalig minister van Defensie Jeanine Hennis-Plasschaert in gesprek (2015) met veteranen van Dutchbat III. Ze gingen de discussie aan over de onvrede die er leeft

gelijkwaardige gespreksverhouding met het slachtoffer te kunnen creëren. Voordat de excuses publiekelijk werden aangeboden is in opdracht van Defensie onderzoek gedaan door ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum naar de kwaliteit van leven van Dutchbat III-veteranen en de behoefte aan zorg, erkenning en waardering.⁴⁷ Er is dus geluisterd naar de Dutchbat

III-veteranen met als doel erachter te komen of er ‘aanvullende maatregelen nodig zijn op het gebied van erkenning en zorg.’⁴⁸ De Commissie Borstlap⁴⁹ heeft op basis van het onderzoek door ARQ aanbevelingen geschreven die in februari 2021 door minister van Defensie Ank Bijleveld werden overgenomen.⁵⁰ In de tekst van Rutte zijn het gebrek aan erkenning, zorg en waardering nadrukkelijk uitgelicht, er lijkt dus een directe relatie te zijn met de aanbevelingen van de Commissie Borstlap en het onderzoeksrapport van het ARQ. Welk onrecht Dutchbat precies is aangedaan, benoemt hij echter niet. Rutte benoemt wel hun gevoelens van onmacht, schuld en het gevoel verlaten te zijn (de onderliggende morele principes).⁵¹ Hij legt echter geen verband met Nederlandse politieke besluitvorming voorafgaand aan de inzet, waardoor Dutchbat onvoldoende toegerust op pad werd gestuurd. Hij zegt dus niet ‘Dat hebben we niet goed gedaan.’ Hij benadrukt de schuldige van de genocide: ‘Maar er was en is maar een partij

47 Onderzoeksrapport ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum, *Focus op Dutchbat III: Onderzoek naar het welzijn van Dutchbat III-veteranen en de behoefte aan zorg, erkenning en waardering* (2020) 14.

48 Commissie Borstlap, *Aanbevelingen bij het onderzoeksrapport “Focus op Dutchbat III”*, Den Haag, 14 december 2020.

49 Hans Borstlap, een topambtenaar, was voorzitter van verschillende onderzoekscommissies.

50 ‘Defensie neemt aanbevelingen Dutchbat-commissie over’, 10 februari 2021. Zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2021/02/10/defensie-neemt-aanbevelingen-dutchbat-commissie-over>. Voor het verslag van de parlementaire behandeling (Commissiedebat) zie: Kamerstuk 26 122, nr 55, 25 juni 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-26122-55.pdf>.

51 Het ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum staat stil bij dergelijke onderliggende morele principes. Zie ARQ, *Focus op Dutchbat III*, 41.

schuldig aan de val van de enclave Srebrenica en de genocide die daarop volgde: de Bosnische Serviërs en niet Dutchbat III.’

Ten zevende vraagt categorisch berouw dat de verontschuldiger zonder reserves berouw toont, erkent dat er fouten zijn gemaakt en de wens koestert die terug te draaien als dat kon. Rutte bouwt enige reserves in door bijvoorbeeld te stellen dat ‘mandaat, materieel en de militaire support tijdens de uitzending tekortschoten’ en niet ‘Wij hebben tekortgeschoten’. Hij besteedt ongeveer de helft van zijn toespraak aan de afwezigheid van de internationale gemeenschap en zegt ‘De wereld liet het op een verschrikkelijke manier afweten’. Rutte toont impliciet wel berouw over onvoldoende nazorg bij thuiskomst en stelt dat het VN-mandaat niets afdoet aan de speciale verantwoordelijkheid van de Nederlandse staat, ook voor de opvang na terugkeer. Hij steunt ze, weliswaar meer algemeen, ook openlijk in dat ‘een regen van onterechte kritiek op Dutchbat neerdaalde’.

Het achtste element gaat over de uitvoering van het excuus, waarbij de verontschuldiger zich direct richt tot de slachtoffers. Daarnaast is volgens Smith timing bij collectieve excuses een probleem, omdat er vaak decennia of soms eeuwen overheen gaan of slachtoffers ernaar moeten vragen of beginnen te eisen, wat de oprechtheid niet ten goede komt. Rutte richtte zich in Schaarsbergen⁵² publiekelijk direct tot de excuus-ontvangers, de Dutchbat III-veteranen. Voor Dutchbat duurde het 27 jaar, de veteranen hadden inmiddels het punt bereikt dat ze excuses en eerherstel eisten.⁵³

De verontschuldiger committeert zich, ten negende, aan verbeteringen in de toekomst en biedt zo mogelijk compensatie aan. Rutte refereert in zijn rede nergens naar wijzigingen in politieke besluitvorming omtrent de inzet van de krijgsmacht.⁵⁴ Wel is gekozen voor de aanbeveling uit de Commissie Borstlap ‘naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid’ te compenseren. De Dutchbat III-veteranen krijgen een ‘symbolisch bedrag’ van 5.000 euro en worden onderscheiden met het Ereteken van Verdienste in brons.⁵⁵

De laatste twee elementen die Smith noemt gaan over de intentie van het excuus en de emoties van de verontschuldiger. Het moet het welzijn van het slachtoffer bevorderen door (oprechte) gevoelens van berouw en schuld, en door sympathie en empathie voor het slachtoffer te tonen. Hoewel de excuses positief zijn ontvangen, worden gevoelens van berouw en schuld niet benoemd door Rutte.⁵⁶

Discussie

Officiële collectieve excuses van de staat aan (leden van) de krijgsmacht zijn constitutioneel, politiek en emotioneel beladen. Speech act theory, geprojecteerd op excuses en militaire eden, laat zien wat het krachtenspel van woorden doet in de civiel-militaire relatie. Oprechtheid en commitment zijn fundamenteel in excuses: ‘je moet echt door je knieën gaan’. Als de staat het unieke besluit neemt excuses aan te bieden aan de krijgsmacht, dan is het de uitdaging om categorisch te verontschuldigen, maar tegelijkertijd tevens het gezag overeind of in stand te houden. Door je kwetsbaar en geloofwaardig op te stellen, zou gezag zelfs gewichtiger en sterker kunnen worden. Toegeven dat het anders had moeten en dat er bijvoorbeeld beter had moeten worden geluisterd naar de militaire expertise, kan een signaal van oprechtheid in de excuses onderstrepen.

In de besluitvorming om deel te nemen aan de Srebrenica-missie moesten veel dilemma’s worden overwonnen. Zowel politici als mili-

- 52 Dutchbat III is het 13e infanteriebataljon van Luchtmobiel en is sinds de oprichting gestationeerd in Assen. De keus voor Schaarsbergen is derhalve opvallend.
- 53 C. Paauwe, ‘Deel Dutchbat-veteranen wil alsnog naar rechter voor eerherstel’, *NRC*, 11 juli 2019. Zie: <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/07/11/dertig-dutchbat-veteranen-willen-alsnog-naar-rechter-voor-eeherstel-a3966750?t=1673213161>.
- 54 In de praktijk zijn die er wel, bijvoorbeeld de implementatie van Artikel 100 in de Grondwet (2000).
- 55 Commissie Borstlap, *Aanbevelingen bij het onderzoeksrapport*, 17; W. van Dijk, ‘Na 27 jaar excuses en erkenning voor Dutchbatters: eindelijk hebben de juiste mensen de juiste dingen gezegd’, *NRC*, 18 juni 2022.
- 56 Van Dijk, ‘Na 27 jaar excuses’, *NPO Radio 1*, ‘Na 27 jaar excuses aan Dutchbat-veteranen: ‘Een eerste stap in de goede richting’, 18 juni 2022. Zie: <https://www.nporadio1.nl/nieuws/binnenland/2291a1be-f19c-477e-ae64-4e8d43983363/na-27-jaar-excuses-aan-dutchbat-veteranen-eeen-eeerste-stap-in-de-goede-richting>.

Door vooral feiten te benoemen worden de excuses omgeven met reserves

tairen worstelden ermee. Zo vond toenmalig CDS generaal Van der Vlis dat ‘in theorie’⁵⁷ wel deelgenomen kon worden aan de missie, maar hij achtte de opdracht onhaalbaar. Zo mochten militairen zich slechts licht bewapenen en de uit te zenden eenheid zou te klein zijn voor de beoogde taken. Hij had problemen met het concept van ‘safe havens’ en het mandaat.⁵⁸ Van der Vlis stapte op omdat hij zich niet kon vinden in het regeerakkoord van kabinet Kok I dat gigantische bezuinigingen aan het adres van Defensie met zich meebracht en de krijgsmacht opzadelde met een onuitvoerbare missie.⁵⁹ De kritiek veranderde echter niets in de politieke besluitvorming rondom de missie.

De excuses aan Dutchbat III zijn gestoeld op de onderzoeken van ARQ en de aanbevelingen van de Commissie Borstlap. De excuses gaan vooral over de ‘wants and needs’ van Dutchbat III-veteranen.

De excuses zijn relatief ambtelijk en mechanisch aangelopen: afvinken wat het ARQ-onderzoeksrapport en de Commissie Borstlap concluderen en aanbevelen. Door vooral feiten te *benoemen* worden de excuses omgeven door reserves. De afwezigheid van de wereld tijdens de val van de enclave wordt benadrukt. Rutte zegt ook dat de missie ‘gaandeweg’ onuitvoerbaar bleek, maar hij beaamt niet dat dit al vooraf was voorzien door militaire expertise.⁶⁰ Er wordt met reserves verantwoordelijkheid genomen voor de politieke besluitvorming waardoor Dutchbat onvoldoende toegerust ingezet werd – falend handelen van de politiek, aldus het NIOD: ‘Onmiskkenbaar hebben individuen binnen het Nederlandse regeringsapparaat zich na de uitzending van het bataljon, begin 1994, bekommerd om het lot van het uitgezonden bataljon. Maar voor het totaal van de regering gold toch wel een beetje: uit het oog, uit het hart.’⁶¹ Er kunnen daardoor vraagtekens geplaatst worden bij de oprechtheid van de excuses, wat nog eens onderstreept wordt in de vrij feitelijke en emotieloze uitspraak van de excuses. Het is ook opvallend dat Rutte slechts verantwoordelijkheid neemt voor het *gevoel* van gebrek aan erkenning van de Dutchbatters, maar niet voor het *daadwerkelijke* gebrek aan erkenning. Laat staan voor de politieke besluitvorming die tot een niet-adequaat toegeruste eenheid leidde, die daardoor op een onmogelijke missie werd gestuurd en de facto gedoemd was te falen.

De politieke dimensie die gaat over de vraag hoe het zo ver had kunnen komen, is niet aan de orde in de excuses. De vraag is of dit nodig is. Enerzijds reageerde premier Wim Kok al door af te treden als gevolg van de bevindingen van het NIOD-rapport. Hij nam verantwoordelijkheid voor het feit dat Dutchbat III onvoldoende bescherming had geboden terwijl dat juist zijn opdracht was. Anderzijds gaat het maken van excuses niet slechts over de feiten van destijds, maar ook over de gezagsrelatie tussen staat en krijgsmacht in de toekomst. Je reflecteert als het ware op hoe je als staat met de krijgsmacht omgaat. Door deze onderliggende doelstelling van excuses te negeren, gaat Rutte voorbij aan de reciprociteit van de verticale gezagsrelatie die is ingebed in de militaire eed. Is dit een gemiste kans die gevolgen kan hebben voor de loyaliteit

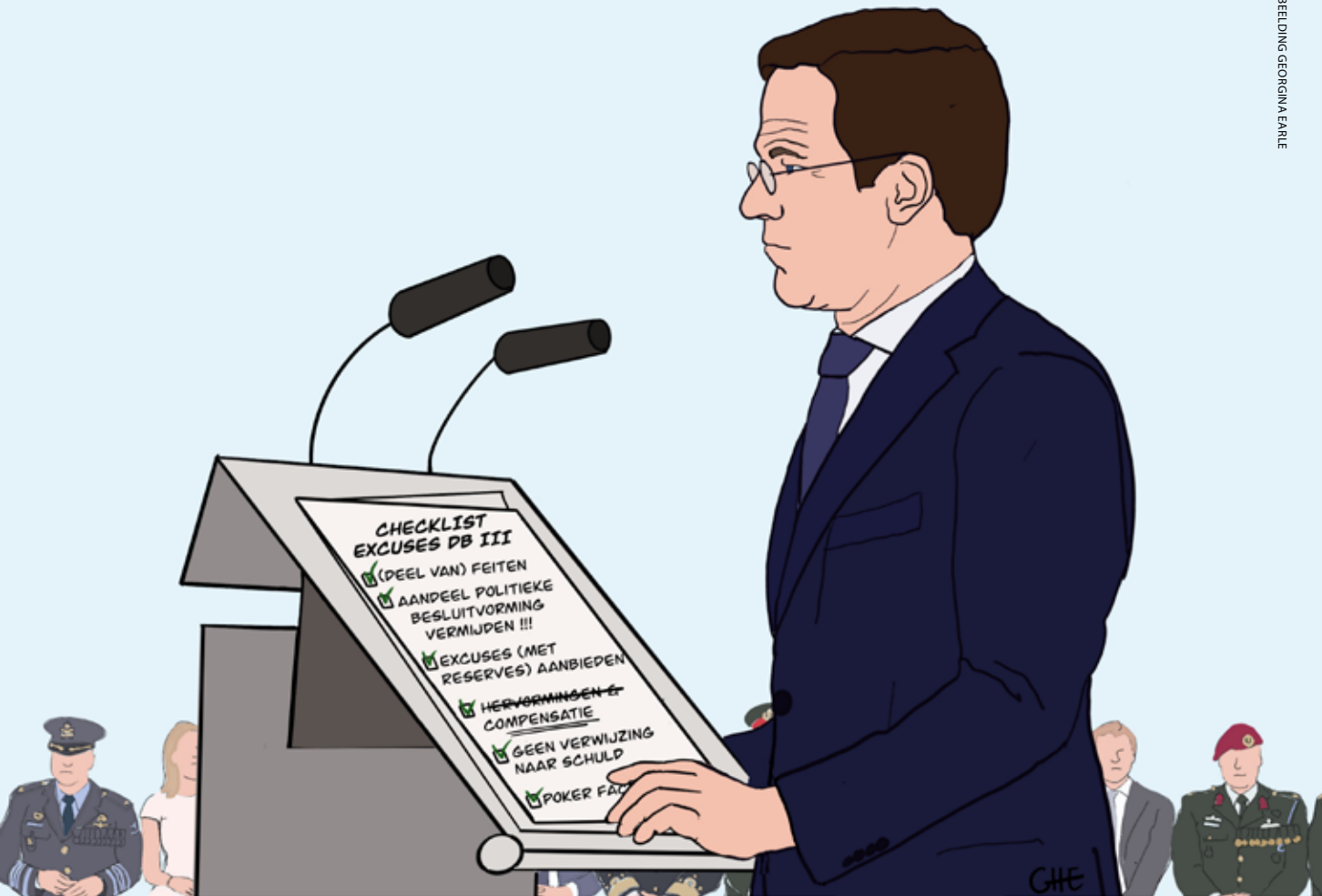
57 NIOD, *Srebrenica: een veilig gebied*, 1286

58 Ibidem, 769.

59 ‘Nieuwe Chef van de Defensiestaf is geen schoothond. Politici stellen aan militairen zware eisen’, *Trouw*, 19 november 1994. Zie: <https://www.trouw.nl/nieuws/nieuwe-chef-van-de-defensiestaf-is-geen-schoothond-politici-stellen-aan-militairen-zware-eisen~b274d413/>; ‘Oud Chef-Defensiestaf Van der Vlis overleden’, 6 juli 2020. Zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2020/07/06/oud-chef-defensiestaf-van-der-vlis-overleden>.

60 NIOD, *Srebrenica: een veilig gebied*, 768-779.

61 Ibidem, 1162-1163.

en trouw van de krijgsmacht aan de staat en het vertrouwen van de krijgsmacht in het primaat van de politiek?

Het symbolische bedrag van 5.000 euro is een vriendelijk gebaar van compensatie voor al het leed dat de Dutchbat III-veteranen door de jaren heen over zich heen kregen. Sommigen kampen nog dagelijks met de gevolgen van de missie. De functie van de onderscheiding met het Ereteken voor Verdienste in brons is onduidelijk. Deze ministeriële onderscheiding heeft als criterium te onderstrepen dat de decorandus: 'een uitzonderlijke prestatie heeft geleverd of zich op uitzonderlijke wijze verdienstelijk heeft gemaakt voor een krijgsmachtsdeel.'⁶² Het is de vraag of

het pas geeft deze onderscheiding toe te kennen voor een dergelijke, onfortuinlijk afgelopen missie, laat staan dat je pas zo lang na dato komt met een dergelijke erkenning.

Het is tevens de vraag of de excuses ook aangeboden hadden moeten worden aan alle drie de Dutchbat-rotaties. Ook de andere hadden het erg zwaar, ook zij kampten met de voortdurende dreiging volledig onder de voet te worden gelopen en daar weinig tegen te kunnen doen, omdat ook zij onvoldoende waren

62 Zie artikel 3.3 Regeling tot wijziging van het Besluit Instelling Ereteken voor Verdienste, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2017-46303.html>.

toegerust op hun missie. De eerste twee rotaties kenden dus ook enorme uitdagingen. Sommige militairen werden zelfs gegijzeld en hebben daar nog altijd last van.⁶³ Daarnaast is de problematiek van de Srebrenica-missie veel groter dan slechts die van Dutchbat III. Horen bij de oprechtheid van de excuses daarom ook geen verwijzingen naar de krijgsmacht, omdat falende politieke besluitvorming leidde tot een onmogelijke en onuitvoerbare missie waar lessen uit getrokken moeten worden: zo nooit meer? Sinds 2000 staat artikel 100 in de Grondwet. Met het Toetsingskader als leidraad wordt ‘per geval een weloverwogen politiek en militair oordeel’ geveld over Nederlandse deelname aan internationale missies.⁶⁴ Er is sinds Srebrenica dus veel geleerd en veranderd. Tijdens de missies naar Afghanistan waren militairen dan ook tot de tanden bewapend. De regering had deze verbeteringen mogen benoemen in de excuses.

Conclusie

Excuses zijn een speech act (taalhandeling) waarbij het gaat om het beoogde effect ervan op de toehoorder. In de excuses aan Dutchbat III is het onvoldoende duidelijk waarvoor nu wel en geen excuses worden gemaakt. Welk doel dienen de excuses eigenlijk? Het hoofdstuk afsluiten voor Dutchbat? Of is het een reflectie op het handelen door politiek gezag en herstellen van de loyaliteit en vertrouwen van de krijgsmacht? Het lijkt op het eerste. Daarmee is de vraag

relevant: ‘Wat doen de excuses van de regering met de loyaliteit van militairen aan de staat – zoals die gezworen of beloofd zijn in de militaire eed – als de staat als gevolg van politieke besluitvorming wilens en wetens zijn militairen onvoldoende voorbereid en toegerust op missie stuurt?’

Het is een complexe kwestie waarover je kunt stellen dat die loyaliteit zeker in het geval van Dutchbat III een ernstige deuk heeft opgelopen. De Staat der Nederlanden, vertegenwoordigd door premier Rutte, verdient echter waardering voor het maken van excuses en de poging het wederzijds vertrouwen te herstellen.

Militaire missies die misgaan op de schaal van Srebrenica vergen veel verwerkingstijd. De verschillende dimensies van categorische excuses laten dat zien. Het is daarmee te verklaren dat er 27 jaar overheen is gegaan. Bovendien was de verontschuldiging aan Dutchbat III de eerste keer in Nederland dat het civiele gezag excuses aanbood aan leden van de krijgsmacht. Het was überhaupt de eerste keer dat een regering excuses aanbood aan een militaire eenheid die op basis van politieke beslissingen onvoldoende toegerust op missie werd gestuurd. Het is een belangrijke stap in civiel-militaire betrekkingen.

Het aanbieden van excuses in civiel-militaire relaties is zeer complex, zeker als de falende politieke besluitvorming tot gevolg heeft dat een militaire eenheid een onmogelijke taak krijgt waardoor zij niet in staat is een genocide door lokale machthebbers te voorkomen. Ook al duurde het 27 jaar om de excuses aan te bieden en ook al leek er een zekere mate van berekening in de formulering van de woorden en hadden de excuses substantiëler gekund, het toont wel besef bij de overheid van haar verantwoordelijkheden. Excuses gaan niet slechts over de feiten van weleer, maar ook over het herstellen van vertrouwen in elkaar door het toegeven van gemaakte fouten, opdat het in de toekomst ook beter gaat – zo nooit meer. Door de excuses uit te spreken en te aanvaarden wordt de reciprociteit in de verhouding tussen staat en krijgsmacht hersteld. Sterker nog, door dit oprecht te doen, wordt het gezag sterker.

63 A. ter Rele, ‘Gegijzeld in Bosnië, maar geen erkenning. “De onverschilligheid is het ergst”’, *Trouw*, 14 december 2022.

64 Toetsingskader 2014, 3. Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-336404.pdf>.

65 De zogenaamde Generaalsruzie begin jaren '70 van de vorige eeuw heeft aangetoond wat wantrouwen tussen de militaire top en de politieke top voor spanning levert. Zie: H.P.M. Kreemers, ‘De Oorlog Tussen de Generaals’, *Militaire Spectator* 176 (9) 2007 378-389; R. Bleichrodt en J. Hoffenaar, ‘Defensiehervormingen in de jaren '70’, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 128 (3) 407-431. Daarnaast was de actie van de krijgsmacht om in 1975 Neptunes laag over het Binnenhof te laten vliegen als reactie op het beleid van minister Vredeling in het kabinet Den Uyl exemplarisch voor het gebrek aan vertrouwen. “Sommige politici spraken van welbewuste intimidatie”, zie: B. Kromhout, ‘Lessen uit het Verleden: Neptune-vliegtuigen boven het Binnenhof’, *Historisch Nieuwsblad*, 30 mei 2011, zie: <https://www.historisch-nieuwsblad.nl/lessen-uit-het-verleden-neptune-vliegtuigen-boven-het-binnenhof/>.

Op basis van de elf elementen van Nick Smith moeten constitutionele en politiek-filosofische vragen worden gesteld. De excuses van de regering staan niet stil bij de politieke besluiten die ertoe leidden dat de inzet van Dutchbat gedoemd was te falen. Aan Dutchbat, dat een onmogelijke taak kreeg, wordt als het ware onrecht en oneer aangedaan door het civiele gezag, omdat het niet publiekelijk erkent dat de eenheid op een onuitvoerbare missie werd gestuurd als gevolg van politieke besluitvorming. Vanuit een taal-filosofisch perspectief, speech act theory, bevatten de excuses daarom lacunes. Van eerherstel is hoogstens beperkt sprake. Daarnaast is het de vraag of ze hadden moeten worden uitgebreid naar alle drie de Dutchbat-rotaties en mogelijk zelfs naar de hele krijgsmacht. Als bescherming aan operationele eenheden niet wordt geboden, kan loyaliteit in het geding komen.

De wederkerigheid van inzet en loyaliteit die inherent is aan de militaire eed, is niet gehonoreerd in de excuses. Tegelijkertijd bevestigt het maken van de excuses wel de reciprociteit in de verticale gezagsrelatie. Deze gaat over beschermen, faciliteren, zorgen, belonen en eren van de loyaliteit die wordt geëist in de militaire eed. Als dat niet gebeurt, kunnen er problemen ontstaan in de vertrouwensrelatie.⁶⁵ Hoe groter het probleem, hoe groter de kans dat militairen het primaat van het gebruik van geweld naar zich toetrekken.⁶⁶ Om deze vertrouwensrelatie te herstellen is het cruciaal fouten toe te geven en fouten te erkennen in de omstandigheden (politieke besluitvorming) die tot de ramp leiden. Hiervoor zijn excuses niet alleen op hun plaats, maar zelfs noodzakelijk.

Civiele controle over de krijgsmacht is fundamenteel. De krijgsmacht moet sterk genoeg zijn om de gemeenschap te beschermen, maar niet te sterk om haar te bedreigen. Het feit dat aan militairen ten hoogste bij grote uitzondering excuses worden gemaakt voor 'foutieve inzet', kan leiden tot de stelling dat 'het burgerlijk gezag het recht heeft fouten te maken' in het gebruik van geweld door de krijgsmacht.⁶⁷ De wederkerigheid van bescherming en trouw in de militaire eed roept dan ook de vraag op of het

Vanuit een taal-filosofisch perspectief, speech act theory, bevatten de excuses lacunes

burgerlijk gezag inderdaad dat recht vrijblijvend heeft.⁶⁸

Excuses hebben hun plaats en functie in de erkenning van wederzijdse verantwoordelijkheden tussen staat en militairen. Wederzijds vertrouwen, geloof, inzet en loyaliteit maken dat militairen bereid zijn het ultieme offer te brengen en de belofte in de strijd waar te maken. ■

66 Een extreem voorbeeld is bijvoorbeeld de coup in Turkije in 2016 waarin het leger geen vertrouwen meer had in het politieke gezag. Zie 'Wat we wel en niet weten over de coup', *NRC*, 18 juli 2016, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/07/18/wat-we-wel-en-niet-weten-over-de-coup-3300128-a1512255?t=1672968157>.

67 P.D. Feaver, 'Civil-Military Relations', *Annual Review Political Science* 2 (1999) 216; Feaver, *Armed Servants*; P.D. Feaver en R.H. Kohn, 'Civil-Military Relations in the United States: What Senior Leaders Need to Know (and Usually Don't)', *Strategic Studies Quarterly* 15 (2021) (2) 12-37.

68 R.R. Krebs, R. Ralston en A. Rapport, 'No Right to Be Wrong: What Americans Think about Civil-Military Relations', *Perspectives on Politics* (2021) 1-19.

Myths of innocence: General Walter Warlimont's war

Maj. Jaap Hoogenboezem, PhD*

After World War II with lies, half-lies, omissions and distortions of the truth former General Walter Warlimont created his own myth of innocence. His hierarchical chiefs, Generals Wilhelm Keitel and Alfred Jodl, were hanged for their participation in the atrocities of the Third Reich, among them the execution of the so-called Kommissarbefehl during the war against the Soviet Union. Warlimont denied involvement and responsibility and wrote a book in which he underlined his status as an onlooker. Convicted to life in prison at the Nuremberg Trials, Warlimont was already released in 1954. The Cold War proved to be a golden era for former officers to spread the myth of a 'clean' Wehrmacht.

The history of the German Wehrmacht does not end in 1945 with its demise at the hands of the Red Army and the other allies. After the war the historical debate about the role and actions of the Wehrmacht became part of Germany's 'Vergangenheitsbewältigung,' its road to finding a way to deal with its past. Jonathan Bach and Benjamin Nienass note that 'the German memory landscape is saturated with claims of innocence.'¹ The Wehrmacht has long laid claims to innocence from atrocities, crimes against humanity, participation in the Holocaust and preparation of offensive war, in spite of the fact that its leaders were convicted of those very crimes at Nuremberg. Which begs the question: how does one claim innocence in the face of convictions and overwhelming evidence?

In this article I will analyse General Walter Warlimont's career as a case in point. He is a

typical example of a Wehrmacht officer who claims innocence. For five years he worked at the Oberkommando der Wehrmacht (OKW). His hierarchical chiefs, Generals Wilhelm Keitel and Alfred Jodl, were hanged for their participation in the atrocities of the Third Reich. Yet Warlimont claims he was not an agent but a mere onlooker, a passer-by, who just happened to work at a place where atrocities and genocide were planned, but who never had any real involvement in those things, let alone responsibility for them.² This is audacious if nothing else, in particular because he signed one of the most flagrantly criminal orders of the Wehrmacht, the Kommissarbefehl, the order to shoot Soviet political officers (Kommissars) on sight after capture, denying them the rights they had as prisoners of war under the Geneva Convention. Warlimont is one of many German Generals whose post-war reputations, and sometimes careers, were rooted in the 'clean' Wehrmacht myth. They maintained that the Wehrmacht was a politically neutral, professional army, and that atrocities were the exclusive work of the Waffen-SS and Einsatzgruppen, perpetrated on the orders of Hitler and a small group of criminals like the Reichsführer SS Heinrich Himmler. Perhaps it gave them a clear conscience. It certainly gave them the opportunity to participate in historical research as consul-

* Jaap Hoogenboezem is operational advisor at 1CMICO and teaches public administration at Maastricht University. He would like to thank the following colleagues of 1CMICO who commented on earlier drafts and helped to improve this article: maj Joris Davidse, lt(RN) Jeroen Friedericy, maj Hirschel Hessel, maj Eric Laanen, and maj Monique van der Steen.

1 Jonathan Bach and Benjamin Nienass, 'Innocence and the Politics of Memory', *German Politics and Society*, Issue 135 Vol. 39, No. 1 (Spring 2021) 1-14.

2 *Letter from Warlimont to William Donovan*, November 19, 1945. Cornell University, William Donovan Nuremberg Trials Collection, <https://digital.library.cornell.edu/catalog/nur00632>.

tants, give interviews, participate in book projects and documentaries, write books, and in some cases pursue careers in the new Bundeswehr. It was not true however. The realities of the Cold War and the need to create a strong German army stifled debate on the role of the Wehrmacht for a long time and was an important factor in the persistence of the 'clean' Wehrmacht myth. Not because the facts were not there, but because no one was really or sufficiently interested in them.

Be that as it may, the guilt of Warlimont and others has been established beyond doubt at Nuremberg and the subsequent Nuremberg Trials. What makes the case of Warlimont interesting is how he managed to present himself more as a victim than as a perpetrator. The reasoning, the use and abuse of evidence is important to look at and to understand. Not just because it sets the historical record straight but also because war crimes and atrocities are not a thing of the past. Understanding one perpetrator's myth and history may also help us in the present and the future. Especially now, when history becomes more and more contested and becomes an element in political narratives and hybrid warfare.

In section 1 of this article (Warlimont's claim of innocence) I will first present how Warlimont liked to present himself after the war. Then, in section 2 (Behind the myth) I will take a look at the things Warlimont liked to leave out or misrepresent (notably: in section 2.1 his membership of a Freikorps, his misrepresentation of the atmosphere in the German army under Hitler in section 2.2, and in section 2.3. the precise role and task of the Oberkommando der Wehrmacht especially in Operation Barbarossa (2.3.1) and in preparing criminal orders (2.3.2.). In section 3 I will look at his conviction at Nuremberg. Section 4 is the conclusion.

Warlimont's claim of innocence

General Walter Warlimont presented himself after the Second World War as a professional Wehrmacht soldier, who was not involved in

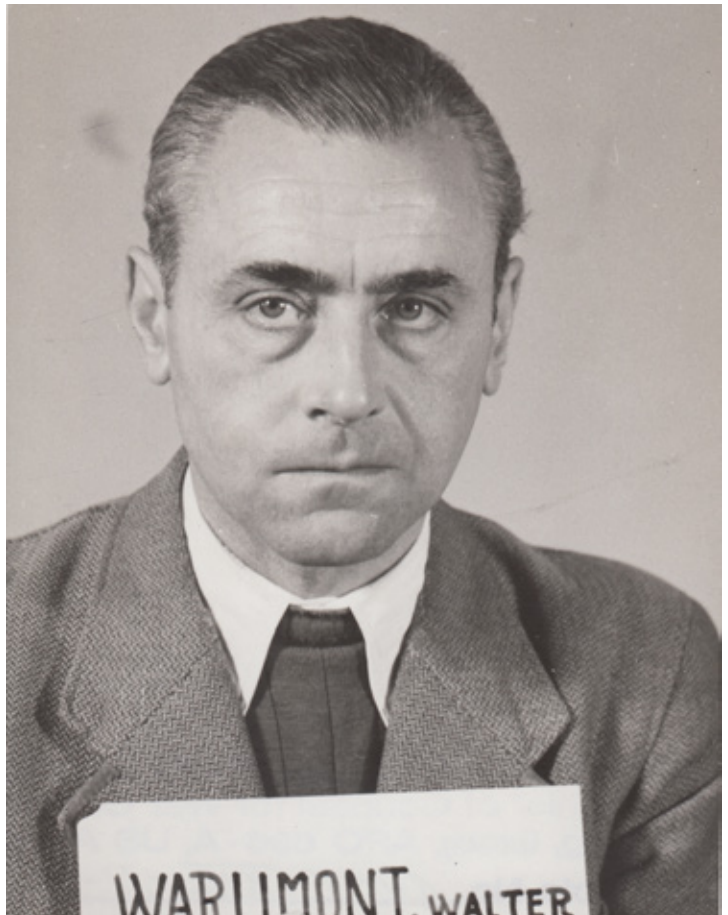

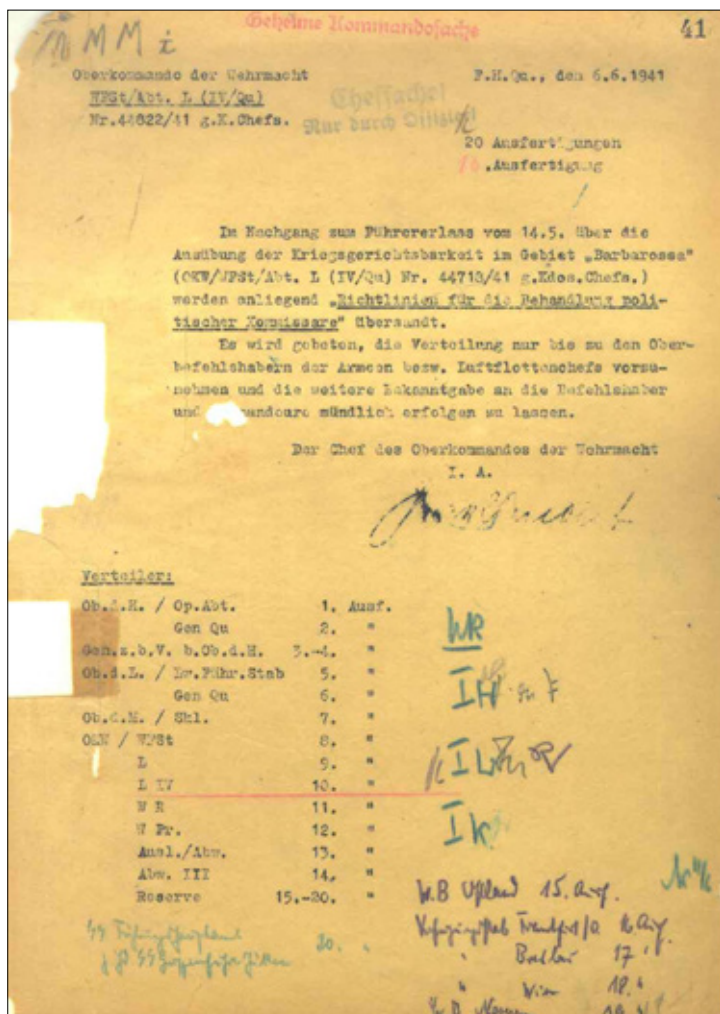
PHOTO: US NATIONAL ARCHIVES NEXTGEN CATALOG

Walter Warlimont photographed before the Nuremberg Trials: the General typically upheld the 'clean' Wehrmacht myth

politics, and who disliked Hitler and his ideals. Warlimont was a staff officer³ in the Oberkommando der Wehrmacht. The OKW was the replacement of the Ministry of Defence. In 1938 Hitler forced the then Minister of Defence Field Marshal Werner von Blomberg out on a pretext and appointed himself supreme commander. For each of the armed services a department was established (Oberkommando des Heeres, der Luftwaffe und der Kriegsmarine). Coordinating the work of the three departments was the Oberkommando der Wehrmacht, commanded by General Keitel. The most important department was the operations staff (Wehrmacht-

3 He arrived as an Oberst (Colonel), was promoted to Generalmajor (Major General) in 1940, and to General der Artillerie (Lieutenant General) in 1944.

SOURCE: BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG

In June 1941, Warlimont signed an order that distributed the Kommissarbefehl among the highest Army and Air Force Generals; from there on, the Kommissarbefehl was to be forwarded only orally

In his published memoir about his time in the OKW Warlimont deplors the sacking of Von Blomberg and Hitler’s new role. Under Blomberg, he asserts, the Defence Ministry was a military bureau with its own professional responsibilities against the leader of the state. The OKW in its new configuration was more like the military bureau of Hitler the politician.⁴ Warlimont characterises the new situation as a power grab (Machtergreifung) of Hitler,⁵ who abused the OKW for his political goals, supported in this by Keitel and Jodl.⁶ ‘Power grab’ and ‘abuse’ are strong terms that should indicate that Warlimont was professionally hurt when politics entered the Wehrmacht. Hitler’s goals are described as ‘political,’ which stands opposed to ‘professional military’ in Warlimont’s account.

Professionalism was the main claim of innocence. Warlimont acknowledged that terrible atrocities had taken place, but these were the work of Hitler, the SS and some officers like Keitel and Jodl who had entered into a sort of Faustian pact with Hitler to benefit their careers. The Wehrmacht, the professional army, was by and large innocent of the atrocities of the Second World War, because it was only occupied with the professional and politically neutral use of military power. As Warlimont wrote in his memoir: ‘[D]er deutsche Soldat des zweiten Weltkriegs [hat] auch im Osten trotz unerhörter Belastungen – von eigener ‘höchster Stelle’ wie von seiten des Feindes – seine traditionelle Haltung zu wahren gewusst.’⁷

Behind the myth

Warlimont was, to say the least, not very informative about his career. His tactic at Nuremberg and later was to acknowledge what could not be denied, downplay the significance of it and be silent about the rest. That is likely also why his memoirs start at the moment that he is a Colonel. But his early career is telling because it reveals his true sympathies.

The Freikorps

According to his testimony⁸ at the OKW trial in Nuremberg Warlimont was born in 1894 in

Führungsamt, under General Jodl). Warlimont was Jodl’s second in command, and chief of the operations staff (Landesverteidigungsführungsamt). He was thus formally three steps removed from Hitler.

4 Walter Warlimont, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939-1945* (Band 1) (Augsburg, Weltbild Verlag, 1990) 29.
 5 Ibid, 28.
 6 Ibid.
 7 Ibid, 187.
 8 International Military Tribunal ‘High Command Case: Walter Warlimont Testimony’ (1948). Nuremberg Transcripts. 15. <https://commons.und.edu/nuremberg-transcripts/15>.

Osnabrück, to parents who came from the frontier area with Belgium.⁹ He went to school (Humanistic Gymnasium) in that same city, and after his final exams he entered an artillery regiment in Strasbourg (the Alsace region belonged to Germany after the Franco-Prussian War of 1870-71). When the Great War erupted he was a young Lieutenant in the artillery, and he spent the war at the front. In his testimony he notes briefly what he did after the war: 'A short while after the war I entered the Free Corps of General Merker (sic!) which was stationed in central Germany and participated particularly in the suppression of communistic insurrections. When the 100.000 man army was formed [the Reichswehr, JH], I was taken over into an artillery regiment with a rank of first lieutenant.'¹⁰

Warlimont quickly passes over a significant biographical detail: his membership of a Freikorps. Many Wehrmacht officers had been members of a Freikorps, and it makes their later claims of political neutrality significantly less believable. The Free Corps Maercker (wrongly spelled in the court transcript) was, as most of them were, a right wing anti-Semitic militia, and it reveals quite a lot about Warlimont's political convictions as a young man that he was a member of such a militia.

The Freikorps were militias of ex-servicemen, although many youngsters who had missed the First World War because of their age also got their first fighting experiences in the Freikorps.¹¹ They were well organized, uniformed, armed, and extremely violent. They formed the core of the counterrevolution when Germany was undergoing a wave of communist uprisings in 1918 and 1919, which they brutally suppressed: '(Karl) Liebknecht and (Rosa) Luxembourg were murdered,¹² and (communist) revolutionaries were mown down or summarily executed in a number of German cities,' historian Richard Evans has written.¹³ The members of the Freikorps were young men, a large part of whom had seen unspeakable violence in the trenches of Flanders and France. It is worth quoting Evans at length here: 'Many of the Free Corps' leaders were former army officers whose belief in the 'stab-in-the-back'

myth was unshakable. The depth of the Free Corps' hatred of the Revolution and its supporters was almost without limit. The language of their propaganda, their memoirs, their fictional representations of the military actions they took part in, breathed a rabid spirit of aggression and revenge, often bordering on the pathological. The 'reds', they believed, were an inhuman mass, like a pack of rats, a poisonous flood pouring over Germany, requiring measures of extreme violence if it was to be held in check.'¹⁴

The 'stab-in-the-back' myth refers to the idea – an article of faith in German right-wing circles – that the German army had not been beaten on the battlefield, but that an unworthy peace was accepted by the (socialist and sometimes Jewish) politicians who were leading Germany in 1919.¹⁵ Warlimont's own Freikorps, led by General Georg Maercker, was no different from the other Freikorps, apart from the fact that Maercker was the main spokesman for the anti-Semitic faction in Stahlhelm, the largest German veterans-organization.¹⁶ Anti-semitism was rife in the German military, already during the Empire, and the particular form of anti-Semitism (later used by the Nazis), in which 'Jewish Bolshevism' was the main enemy of Germany was already common in military circles right after the First World War.¹⁷

9 The name Warlimont is more common in Belgium than in any other European country, see: <https://nl.geneanet.org/genealogie/warlimont/WARLIMONT>.

10 International Military Tribunal 'High Command Case: Walter Warlimont Testimony'.

11 The most famous example being Heinrich Himmler. He was still a Fähnrich (officer candidate) in a German regiment when the First World War ended, and for him, and many of what is called the 'war youth generation' the Freikorps was a way to redeem themselves for missing the opportunity to fight for Germany in the war. See: Peter Longerich, *Heinrich Himmler* (Oxford, Oxford University Press, 2012) 23-28.

12 The leaders of the communist revolutions in Germany.

13 Richard Evans, *The Coming of the Third Reich. How the Nazis Destroyed Democracy and Seized Power in Germany* (London, Penguin Books, 2004) 74.

14 Ibid, 75.

15 General Erich Ludendorff, Field Marshal Paul von Hindenburg's Quartermaster General on the western front, was in fact himself convinced of the impossibility to wage war on the western front any longer on 29 October 1918, and informed the Kaiser as such. Later Ludendorff changed his mind and became the first proponent of the stab-in-the-back myth. See: Manfred Nebelin, *Ludendorff. Diktator im Ersten Weltkrieg* (Munich, Siedler Verlag, 2011).

16 Wolfram Wette, *The Wehrmacht. History, Myth, Reality* (Cambridge, Harvard University Press, 2006).

17 Ibid, 43.

According to nazi propaganda, the pictured Kommissar gave abundant information about positions of the Soviet army after he was captured in August 1941

PHOTO PICTURE ALLIANCE/FOTOARCHIV FÜR ZEITGESCHICHTE

This then was the milieu the young Lieutenant Warlimont spent his time in. Many members of Freikorps became members of the new Reichswehr in the early 1920s and went on, like Warlimont, to become leading military figures during the Second World War. Their mentality, strongly anti-communist and anti-Semitic, with a deep belief in the untrustworthiness of democratic politics, would fit Nazi-Germany as like glove. Warlimont has not left any recorded memories of his Freikorps-years, apart from a brief reminiscence in an filmed interview in which he said that he and most of his fellow officers were more at home in Wilhelmine Germany than in any later period. The Weimar Republic was a 'step back from the proud days of the Kaiser and Prussian rule.'¹⁸

The German Army after 1933

An argument that Warlimont and others have frequently put forward in their zeal to prove the 'clean' Wehrmacht myth is that the German armed forces were a politically neutral, professional army. The sacking of Von Blomberg, and Hitler's assumption of the position as Germany's supreme commander meant the army was politicized from that moment on – according to Warlimont. In his memoirs he calls the newly established OKW 'das militärische Büro des Politikers Hitler.'¹⁹

Warlimont was not hopelessly naïve, but a consummate liar when he wrote this. The German armed forces had, by 1938, fully committed themselves to Hitler's war aims, which were no secret. Already a couple of days after the National Socialist Machtübernahme on 30 January 1933 Hitler met with the leaders of the Wehrmacht. During the meeting Hitler presented his plans in which the armed forces

18 Marcel Ophuls, *The Memory of Justice* (documentary, Paramount Pictures, 1976).

19 Warlimont, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939-1945*, 29.

would get the crucial task to conquer areas in the east to guarantee Germany's Lebensraum. The inhabitants of these areas – Slav Untermenschen – would be disposed of in some way. Hitler's speech is not very specific about the means, but the ends are clear: Germany will at some point start a war of conquest and will not be held back by any consideration about the people who live there. Nor will it feel itself bound by the Treaty of Versailles that limits the strength of the army. According to Evans, the atmosphere during the meeting was 'intoxicating'.²⁰ The message was received with enthusiasm, and many of the senior officers concluded that National Socialism would be good for Germany. A totalitarian state, without any opposition from the left could only be good for the armed forces.²¹ After this meeting there has never been serious opposition against Hitler's plans.²² Warlimont was too junior to be present at that meeting, but in the years following the meeting, he must have noticed that the Wehrmacht was preparing for war.

The OKW

As soon as Warlimont was apprehended by the allies to be tried at Nuremberg he tried to put as much distance between himself and the OKW. Together with other German Generals in similar positions he wrote a memo on the inner workings of the OKW, which they presented to General William Donovan of the Office of Strategic Services (the forerunner of the CIA). In a letter to Donovan Warlimont made his position clear and stated that he should not be considered part of the OKW: 'Wherever reference is had (sic!) in the statement to the OKW only the highest commanding officers who were the immediate collaborators of Hitler [meaning Keitel and Jodl, JH] are intended to be referred to, and not the rank and file in the offices and departments [my italics, JH]. They were merely executing orders which they received. They did not advise. (...) I belonged to them. As Assistant Chief of Staff of the Operations Department I had no independent executive powers.'²³

This is an absurdity if ever there was one. A general officer, employed full time by the OKW, chief of one of the main staff elements, claims

that he was not to be considered part of the OKW. Only the two main chiefs, Keitel and Jodl, were the 'real' OKW. The allied military authorities were luckily not so naïve and kept Warlimont on the list of defendants of the OKW trial that was held in Nuremberg from November 1947 until October 1948.²⁴

In his memoir Warlimont openly deplored the politicization of the OKW after the demise of Blomberg. But his words are disingenuous at best: Warlimont *himself* designed the top structure of the Wehrmacht supreme command, with the express goal to push general officers critical of Hitler to the margins: 'It was after this affair that Walter Warlimont (...) altered the structure of the armed forces by creating the Oberkommando der Wehrmacht. Effectively superseding the War Ministry and promoting generals less critical of Hitler's rule, the OKW made military decisions more directly subordinate to the Führer,' historian Pierpaolo Barbieri has written.²⁵

So, Warlimont had been shedding crocodile tears when he deplored Hitler's increased powers. That Warlimont was one of the central functionaries of the OKW is also clear from his involvement in a number of activities of the OKW related to the invasion of the Soviet Union.

Barbarossa

The war with the Soviet Union was not just any war: it was the ideological war Hitler had prepared for all his political life. It was to wipe out the 'Slav Untermenschen' in the east, create Lebensraum for German expansion, and termi-

20 Evans, *The Coming of the Third Reich*, 316-317.

21 Stephen Fritz, *The First Soldier. Hitler as a Military Leader* (New Haven and London, Yale University Press, 2018) 48-49.

22 The later opposition of officers against Hitler was, in my view, mostly directed against the Führer's management of the war than against his plans. As long as Hitler was winning, his officers supported him.

23 Letter from Warlimont to William Donovan, November 19, 1945. Cornell University, William Donovan Nuremberg Trials Collection, <https://digital.library.cornell.edu/catalog/nur00632>.

24 The trial is also known as the High Command Trial or sometimes the 13 Generals Trial. Formally it was called The United States of America vs. Wilhelm von Leeb, et al.

25 Pierpaolo Barbieri, *Hitler's Shadow Empire. Nazi Economics and the Spanish Civil War* (Cambridge, Harvard University Press, 2015).

Walter Warlimont (centre) with officers at the Führerhauptquartier Wolfsschanze, ca. 1942-1943

FOTO WALTER-FRENTZ-COLLECTION

nate the 'Jewish-Communist' USSR.²⁶ No German officer (or German citizen for that matter) could profess innocence of these goals. Hitler never made a secret of them and he informed the army leadership of these goals right after he took power. Of course, Warlimont was a junior officer who was not present at the meeting in 1933. But he was present at a meeting where Hitler would be much more specific about his war in the East. On 30 March 1941 the Führer received some hundred officers in the Reichskanzlei to inform them about the coming war in the east. Warlimont was present, although he had been informed of the upcoming invasion much earlier. Hitler told his Generals that the upcoming war was not just aimed at the destruction of the

enemy's military. The goal was to completely annihilate the enemy, militarily, socially and culturally (Vernichtungskampf). What should be left was open space for German expansion and some people who could execute forced labour in camps. Communists, Jews and those who could not be productive should be deported or terminated. The Generals should have no qualms, there was to be no soldierly comradeship (Ritterlichkeit) with the enemy.²⁷ Warlimont mentions this meeting in his memoir, and even explains the criminal orders that emanated from it, but pretends to be an onlooker, as if his OKW was not at all responsible for the criminal orders that made this Vernichtungskampf possible. In his memoir he even professes surprise that the officers present did not protest the orders at all.²⁸

The criminal orders

To ensure that the Wehrmacht understood and executed the war in the east with the right attitude two orders for the invasion forces were prepared at the OKW. One was the so-called Kommissarbefehl, the order to kill political officers of the Red Army on the spot rather than

26 Western Europeans are understandably more interested in the war in the West against France and England, but these were technically preparatory operations to make the invasion of the Soviet Union possible.

27 Fritz, *The First Soldier*, 123-127; Jürgen Förster and Evan Mawdsley, 'Hitler and Stalin in Perspective. Secret Speeches on the Eve of Barbarossa,' *War in History*, Vol. 11, No. 1 (January 2004) 61-103.

28 Warlimont, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939-1945*, 177.

make them prisoners of war, and thus deny them the normal protections they were entitled to under the Geneva Conventions. Warlimont explained that, according to Hitler, the Red Army political officers were guilty of 'unmenschliche Scheusslichkeiten,'²⁹ especially committed by the Red Army's invasion of East Poland in 1939.

The other order was the Barbarossabefehl, an order and a series of more detailed implementing orders. This turned the whole area of operations of Barbarossa into a free killing zone for the Wehrmacht. Literally everyone who did not comply with orders or wishes of the Wehrmacht could be treated with the 'schärfste Mittel' without the need to go to a military court either before or after the action. Soldiers of the Wehrmacht were permitted to kill anyone at will, on their own initiative, without any need to explain themselves.

And kill they did. Committing atrocities was not the exclusive domain of the SS or the Einsatzgruppen. The Wehrmacht assisted in all the atrocities on the eastern front. It hunted partisans, killed locals, women and children included, and killed Jews. That this has happened is not questioned anymore – the evidence is overwhelming,³⁰ but why it happened is still debated. Having orders that lifted the restraints on unlawful behaviour on the battlefield is likely a part of the explanation. The same troops that committed terrible atrocities on the eastern front were relatively law-abiding on other fronts, where orders like the Kommissar- and Barbarossabefehl were not part of the standing orders of the Wehrmacht.³¹

Warlimont tried several lines of defence after the war to evade his responsibility. The first one was not to consider himself a member of the organization that created those orders.

A second line of defence was this: 'Dass die 'Einsatzgruppen der SD' unter dem Deckmantel dieser Vereinbarungen alsbald nach Feldzugsbeginn auf geheime Anweisung Hitlers an Himmler den planmässigen Massenmord an den Juden in den rückwärtigen Gebieten des Osten afnehmen würden, konnte von keinen der an den Gesprächen und Befehlen beteiligten Officiere nur im geringsten vermutet werden.'³²

The original draftees were, according to Warlimont, at the time of creating the orders not aware what Einsatzgruppen were going to do. That is hard to believe too. Hitler had been quite clear about what he wanted in the East. In his general political program he did not mince words about the Soviet Union, communists and Jews. The Wehrmacht was ordered to support the Einsatzgruppen and while Nazi-Germany had ample synonyms to hide the truth, few people can have doubted what these Einsatzgruppen were for. It is true that there were no strict procedures for killings and for the precise kind of support the Wehrmacht was supposed to give the Einsatzgruppen. Since no one could predict what the actual circumstances were going to be, detailed planning was not carried out. The process of mass murder still had to be invented. Historian Waitman Wade Beorn, in his gruesome book on the Holocaust in Belarus, details how the Jews of Kripki, a small town, were murdered. SD Einsatzgruppen and the 354th Infantry Regiment of the Wehrmacht worked together: 'The 354th Infantry Regiment improvised in its first encounter with murder; that is, the leadership operated without a set procedure. Beyond vague guidelines mandating logistical support, these men had no agreed-upon procedures for supporting an Einsatzgruppen killing. Yet, even in this early stage [of the war, JH] the Wehrmacht involved itself in all aspects of killing and had a surprising number of interactions with the Jewish population itself.'³³

29 Ibid.

30 E.g. Wolfram Wette, *The Wehrmacht. History, Myth, Reality* (Cambridge, Harvard University Press, 2006); Waitman Wade Beorn, *Marching into Darkness. The Wehrmacht and the Holocaust in Belarus* (Cambridge, Harvard University Press, 2014).

31 One exception is the Kommandobefehl, the order to kill members of allied commando units, even when they were in uniform, and thus protected by the Geneva Conventions. This was explicitly a Wehrmacht order aiming at the front in the West, emanating from the OKW. Although its genesis was different, it was more a reaction to the many allied commando raids on the Atlantic coast than an ideological order as the Kommissarbefehl; it was a criminal order nonetheless. See: Andreas Jasper, 'Radikalisierung im Westen? Zum Verhältnis von Ideologie und Handlungssituation an der Invasionsfront,' *Militärgeschichtliche Zeitschrift*, Volume 66 No. 2 (2014).

32 Warlimont, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939-1945*, 175.

33 Beorn, *Marching into Darkness*, 65.

Beorn calls this one of the ‘many small Holocausts that took place in the East before the industrialized mass murder of the extermination centres.’³⁴ So this happened over and over on the eastern front. The fact that there were no set procedures gave Warlimont cum suis a little bit of wriggle room to argue that these were local initiatives or excesses. But the commander’s intent was clear, and that was why the Wehrmacht assisted in these killings without demur. The OKW knew what the Einsatzgruppen and SS were for, and knew what supporting them meant in practice: supporting mass murder. They had already been active during the Polish campaign in 1939. Wehrmacht personnel witnessed their activities, like the massacre at Przemysl, a three day, extremely bloody campaign to kill all the Jews in the city.³⁵ It was also during the Polish campaign that, according to historian Roger Moorhouse, the ‘German army’s slide into barbarism’ began.³⁶ Wehrmacht units needed little prompting to kill civilians and Polish prisoners of war. With the brutal Polish campaign in mind the Kommissarbefehl and the Barbarossa order and many of the other implementing orders during Barbarossa seem more like arrangements to improve the organization of brutality that had mostly been left to the initiative of local commanders in Poland, and to make sure that restrictions army commanders might feel to act ruthlessly were lifted. That the killing was more effective in Russia than in Poland, and that it was virtually absent in the western campaign in 1940, says a lot about the way the Wehrmacht could be steered into violence by its highest command. The violence was not senseless, it was planned, organized and controlled, and contained in orders created by the OKW.

Nuremberg

From November 1947 until October 1948 Warlimont and fellow officers of the OKW were tried at Nuremberg. Warlimont’s main goal was to explain to the judges that in spite of his position as the right-hand man of Jodl, who had already been sentenced to death and hung in October 1946, he bore no responsibility for any of the orders and policies of the OKW, along the lines shown above. Warlimont was not successful. The court sentenced him to life imprisonment for his collaboration in the creation of the criminal orders. The sentence was later reduced to 20 years, and he was released in 1954.

The Court was not impressed by Warlimont’s attempts to distance himself from Keitel and Jodl and judged that he and his fellow OKW staff officers could not evade criminal responsibility for executing orders they knew to be criminal: ‘It over-taxes the credulity of this Tribunal to believe that Hitler or Keitel or Jodl, or all three of these dead men, in addition to their many activities as to both military matters and matters of state, were responsible for the details of so many orders, words spoken in conferences, and even speeches which were made. We are aware that many of the evil and inhumane acts of the last war may have originated in the minds of these men. But it is equally true that the evil they originated and sponsored did not spread to the far flung troops of the Wehrmacht of itself. Staff officers were indispensable to that end and cannot escape criminal responsibility for their essential contribution to the final execution of such orders on the plea that they were complying with the orders of a superior who was more criminal.’³⁷

Conclusion

Warlimont’s post-war life was dedicated to protecting his own legacy and that of the Wehrmacht. With lies, half-lies, omissions and distortions of the truth he created his myth of innocence. We know very little about the private man Warlimont, so whether he believed his own myths or whether he knew they were a survival

34 Ibid.

35 Roger Moorhouse, *First to Fight. The Polish War 1939* (London, The Bodley Head, 2019) 208-209.

36 Ibid, 137.

37 US Military Tribunal Nuremberg, *Judgment of 27 October 1948*, in *Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals*, Vol. IX, 514.

mechanism to regain decency after the war is not known. We will unfortunately never know what was behind the myth.

The myth was a post-war invention. During the Hitler years Warlimont participated in Hitler's crimes without much qualms. As a right-wing officer, rooted in Wilhelmine Germany, he likely shared most or all of the prejudices of the Nazi's. And if he didn't share them, they were in any case not reasons to remove himself from Hitler's circle or from the Wehrmacht altogether. He remained a faithful servant in a criminal organization until he was pensioned off in late 1944 with physical problems that were a consequence of the bomb attack on the Führer on July 20 1944. He was in the room with Hitler when the bomb exploded and he suffered lasting effects of the explosion.

It is important to reiterate the core of Warlimont's claim of innocence. The term he constantly comes back to is 'professional'. His narrative is that in Nazi-Germany there existed professional soldiers and racist criminals. The latter were not part of the Wehrmacht but of the SS. The Wehrmacht simply carried out the profession of warfare. The problem is that this simple distinction between neutral, professional warfare and atrocities is impossible to make. The Wehrmacht was an integral part of the apparatus that carried out Hitler's war goals, which included colonizing eastern territory, enslaving and murdering the people who lived there, and getting rid of the Jewish population in Europe. Even if the Wehrmacht had never as much as touched a civilian or a Jew, it would still be complicit in those goals. The narrative Warlimont wants to believe is that there were two wars going on, one with strictly military goals and one with political goals and that somehow activities can be separated in 'neutral military' and 'criminal.' But it is impossible to separate the invasion of the Soviet Union – the main goal of Hitler's war – from the aim with which that invasion took place.

After his conviction at Nuremberg Warlimont was lucky that everybody – Germany itself, but also the United States and Great Britain – wanted to forget the Nazi-years. The Cold War was a golden era for myths of innocence. Everybody wanted to believe the 'clean'

PHOTOS NATIONAL ARCHIVES NEXTGEN CATALOG

At Nuremberg Warlimont was sentenced to life imprisonment for his collaboration in the creation of the Kommissarbefehl, but released in 1954

Wehrmacht myth because the new Bundeswehr was needed for the defence of Europe. Part of the acceptance of this myth was the early release of people like Warlimont. Very few of Warlimont's colleagues completed their prison terms.³⁸ It is, after all, hard to claim that the Wehrmacht was innocent if most of its former generals were behind bars for various war crimes. But Warlimont's luck can, in the end, not erase his complicity. ■

38 Donald Bloxham, 'Punishing German Soldiers during the Cold War. The Case of Erich von Manstein,' *Patterns of Prejudice*, Vol. 33, No. 4 (1999) 25-45.

Nederlands-Duitse samenwerking in luchtverdediging

Een interview met DIR-CC SBAMD kolonel Jan Blom

Freek Groen en Maarten Katsman

De diepgaande samenwerking tussen Duitse en Nederlandse landstrijdkrachten is vrij bekend. Maar ook op andere gebieden werken de twee landen al geruime tijd samen. Op de luchtmachtbasis in Ramstein, Duitsland is het Nederlands-Duitse Competence Centre Surface Based Air and Missile Defence (CC SABMD) gevestigd. Dit kenniscentrum onderzoekt en operationaliseert grondgebonden luchtverdediging. Hoe werkt dit bilaterale onderdeel, en welke rol neemt het in binnen de NAVO? Directeur kolonel Jan Blom ging in gesprek met de *Militaire Spectator*. 'Ons Competence Centre levert belangrijke planningscapaciteit aan het Allied Air Command van het bondgenootschap.'

Een Nederlandse Patriot-installatie in Slowakije. Sinds de Oekraïne-crisis staat luchtverdediging weer volop op de radar van NAVO-bondgenoten en partnerlanden

FOTO MCD, PHIL NIJHUIS

Op het enorme terrein van de Luitenant-generaal Bestkazerne op de Peel is de luchtverdedigingsoefening Joint Project Optic Windmill (JPOW) aan de gang.¹ Dit is de grootste in haar soort in Europa en past goed bij de multi-domeinoperaties waar moderne krijgs-

machten zich op richten. Kolonel Jan Blom, die zijn carrière begon in de luchtverdediging en vervolgens een aantal andere functies vervulde zoals directeur van het Instituut Defensie Leergangen en commandant van het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando, mag in zijn laatste plaatsing zijn brede kennis van zijn oorspronkelijke vakgebied breed uitdragen. Blom treedt voor JPOW op als waarnemend hoofd van de oefening. In een van de tenten op het oefenterrein vertelt hij uitgebreid over het Competence Centre Surface

¹ Voor een uitgebreid overzicht over de JPOW-oefening, zie: Luitenant-kolonel B. Pronk, '25 Years of Integrated Air and Missile Defence Training. Sharpening and Sharing Knowledge to Prepare for the Future', *Transforming Joint Air and Space Power. The Journal of the JAPCC* 33 (2021) (Winter Edition). Zie: <https://www.japcc.org/articles/25-years-of-integrated-air-and-missile-defence-training/>.

Kolonel Jan Blom is directeur van het CC SBAMD en heeft een leidende rol tijdens de grote luchtverdedigingsoefening Joint Project Optic Windmill (JPOW). Nederland doet mee aan deze oefening op de Luitenant-generaal Bestkazerne in Vredepeel

FOTO MILITAIRE SPECTATOR

Based Air and Missile Defence waar hij tot mei dit jaar de leiding over heeft. ‘Tijdens en na de Golfoorlog (1991) bleek het lastig te zijn om de Patriot-systemen van de VS, Duitsland en Nederland met elkaar te verbinden. Deze landen waren op dat moment de enige gebruikers van dit type luchtafweer. Uit die ervaring ontstond in 1999 de Extended Air Defence Task Force, die vooral gericht was op het verbeteren van de interoperabiliteit tussen de Patriot-eenheden van de drie landen.’

Vanaf 2008 gingen Nederland en Duitsland samen verder, toen de VS zich terugtrok uit de task force. Reden hiervoor was de oprichting van een Amerikaanse brigade voor raket- en luchtverdediging, waarvoor de VS personeel (noodgedwongen) aan de task force onttrok. In 2014 werd de task force hernoemd en omgevormd naar het huidige CC SBAMD. ‘Interoperabiliteit is nog steeds een speerpunt, maar het is niet de enige focus van het Competence Centre’, legt Blom uit. ‘Het CC heeft als doel eerste klas

‘Nederland en Duitsland kiezen bewust voor een bilateraal Competence Centre om flexibel te blijven’

expertise en operationele en trainingscapaciteiten te leveren voor het bevorderen van geïntegreerde luchtverdediging. Dit doen wij voor de *sponsoring nations* (Nederland en Duitsland), NAVO-hoofdkwartieren, en bondgenoten en partnerlanden.’

Het Competence Centre bestaat uit ongeveer twintig functies en is opgebouwd uit vier secties: Policy&Doctrine, Capabilities&Interoperability, Education, Training, Exercises&Evaluation (ETE&E) en Integrated Test&Battle Lab. ‘Vooral aan ETE&E is de laatste jaren veel behoefte’, zegt Blom. ‘Het aantal gebruikers van luchtverdedigingssystemen is toegenomen als gevolg van de Russische annexatie van de Krim in 2014. Landen als Zweden, Roemenië en Polen zijn meer gaan investeren in onder andere Patriots. Binnen de NAVO en partnerlanden is door het herontdekte belang van luchtverdediging veel behoefte aan kennis en training. Het Competence Centre voorziet daarin.’

De luxe van flexibiliteit

De NAVO heeft diverse kenniscentra (Centres of Excellence). Wat is het voordeel dat het CC SBAMD bilateraal georganiseerd is? Blom: ‘We

FOTO NAVO

kunnen zeer flexibel zijn, en dat is handig als we moeten schakelen naar de nationale opdrachten die we ook geregeld krijgen. Duitsland vroeg bijvoorbeeld onlangs om onderzoek naar hypersonische wapens. Omdat het Competence Centre niet gebonden is aan de NAVO als geheel kunnen onze medewerkers zich snel richten op zo'n specifieke vraag van een van de "eigenaren".’

Poolse militairen bij een grote NAVO-oefening met diverse luchtverdedigingsmiddelen. Het Competence Centre maakt onder andere inzichtelijk welke middelen er nodig zijn voor nationale en collectieve verdediging

Het NAVO-Centre of Excellence (COE) voor Integrated Air and Missile Defence (IAMD) bevindt zich op Kreta en houdt zich deels bezig met dezelfde onderwerpen als het CC SBAMD. De Supreme Allied Commander Transformation (SACT) houdt toezicht op de stand en ontwikkeling van capaciteiten van NAVO-krijgsmachten. 'SACT wil overlap tussen de twee centra voorkomen. Onder coördinatie van het Joint Air

Power Competence Centre (JAPCC) van de NAVO zijn daarom de taken en werkvelden verdeeld. Counter-UAS (Unmanned Aerial Systems) is bijvoorbeeld een taak voor het NAVO-COE, terwijl wij bijdragen aan planningscapaciteiten voor het bondgenootschap', zegt Blom over de verhoudingen. 'Voor Nederland en Duitsland is het een bewuste keuze geweest om het Competence Centre bilateraal te houden, omdat

met het openstellen van zo'n organisatie voor de hele NAVO de eigen flexibiliteit en handelings-snelheid in het geding kunnen komen.' Blom ziet het als een goede beslissing om het CC SBAMD bilateraal te houden: 'We zitten op een perfecte plek binnen AIRCOM, met toegang tot alle systemen, kennis en data die het bondgenootschap kan bieden. Maar omdat we binationaal zijn en geen deel van de NAVO kunnen we heel snel prioriteiten verleggen als dat beter uitkomt.'

Wisselwerking met Allied Air Command

Het CC SBAMD opereert tussen het tactische en operationele niveau. 'Met onze expertise kunnen wij bijvoorbeeld het Allied Air Command (AIRCOM) van de NAVO ondersteunen', legt Blom uit. 'We geven geen tactische opleiding of training, maar juist cursussen die het bredere kader aanstippen, waar AIRCOM en het Joint Force Command zich mee bezighouden. We zijn een schakel tussen tactische eenheden en de hogere niveaus.' Ook op een andere manier vormt het Competence Centre een schakel: 'momenteel vernieuwt AIRCOM de *Regional Plans* van het bondgenootschap. Wij werken mee aan dat proces, en doen daardoor veel kennis op. De *sponsoring nations* kunnen die kennis vervolgens voor zichzelf gebruiken, omdat Nederland en Duitsland ook hun eigen luchtverdediging opnieuw moeten inrichten. Het "Integrated"-deel van IAMD is daarbij nu echt een speerpunt', aldus Blom.

Omgekeerd profiteert AIRCOM van de expertise van het Competence Centre. Zo verzorgt het CC op Ramstein cursussen over *Operational Planning* voor AIRCOM-personeel dat werkt aan IAMD. 'Wij geven les aan nieuwkomers op het gebied van luchtverdediging, bijvoorbeeld over Shared Early Warning. Het CC vormt zo nodig ook een alternatieve trainingslocatie voor en vervult diensten in de Ballistic Missile Defence Operations Cell (BMDOC). Dat is naast Air Policing de tweede 24/7-NAVO-missie', zegt Blom.

Verder is het voor Duitsland en Nederland een groot voordeel dat ze door de samenwerking

tussen hun Competence Centre en AIRCOM dicht op de ontwikkelingen zitten. 'AIRCOM is bij alle *Regional Plans* betrokken. Nieuwe ontwikkelingen die daar uitkomen zijn al bekend bij ons voordat ze officieel kenbaar worden gemaakt aan de NAVO-landen,' legt Blom uit. 'Nederland en Duitsland kunnen door onze betrokkenheid dus sneller inspelen op nieuwe plannen en daar ook naar handelen.'

Jaarlijks komen AIRCOM en het CC SBAMD een Operational Cooperation Plan overeen. Dat beschrijft vrij nauwkeurig wat het Competence Centre het daaropvolgende jaar gaat leveren aan het hoofdkwartier van de NAVO-luchtstrijdkrachten. 'Vooral de oorlog in Oekraïne gaf hieraan weer een impuls. Al vanaf december 2021 hebben wij veel taken uitgevoerd voor AIRCOM, zoals plannings maken, teams inrichten voor 24-uursondersteuning, en "critical assets lists" opstellen', vertelt Blom.

Voor de toekomst van het CC SBAMD kan de link met AIRCOM nog wat worden versterkt, denkt Blom: 'De huidige jaarplannen die we hebben met AIRCOM kunnen worden uitgebreid naar een langere termijn. Daarnaast kan formeel worden vastgelegd wat informeel al gebeurt, namelijk dat wij de planningscapaciteit leveren aan het hoofdkwartier als de situatie daarom vraagt. Zulke stappen verankeren het CC SBAMD steviger binnen het bondgenootschap.'

Kijkend naar de lopende oefening op het terrein, JPOW, ziet Blom ook mogelijke verbeteringen voor de continuïteit. 'Wij draaien de JPOW-oefening, het zou goed zijn als daar een kleine staande organisatie voor bestaat. Al zou het gaan om slechts twee personen in zowel de Duitse als Nederlandse staf. Die vormen dan de kern van de JPOW-organisatie. Daarnaast is het noodzakelijk rollen en taken in de voorbereiding en uitvoering van JPOW te koppelen aan functies (opnemen in functiebeschrijvingen). Dit alles komt in hoge mate de continuïteit en output van JPOW ten goede. Het is zonde dat we voor JPOW, de grootste Europese luchtverdedigingsoefening in haar soort waarbij alle domeinen en beslissingsniveaus zijn betrokken, steeds opnieuw moeten zeuren om menskracht.'

‘Producten’ van het Competence Centre

Zoals gezegd draagt het Competence Centre bij aan concepten en doctrinevorming binnen AIRCOM. Zo levert de Policy&Doctrine-afdeling een bijdrage aan het conceptualiseren en reviewen van bestaande NAVO-documenten, tot en met strategische plannen aan toe. Een concreet voorbeeld is het stappenplan dat het CC SBAMD heeft opgezet. ‘Het gaat dan om het gefaseerd opbouwen van IAMD vanuit vreedstijd, oplopend naar een crisissituatie’, vertelt Blom. Dit plan is in gang gezet als reactie op de oorlog in Oekraïne. ‘Iets soortgelijks bestond al wel voor de NAVO Ballistic Missile Defence (BMD)-missie, maar nog niet voor IAMD.’ Daarnaast houden de experts van Capabilities&Interoperability alle ontwikkelingen bij over lucht- en raketverdedigingscapaciteiten en werken zij mee aan de nieuwe *Regional Plans*.

De opleidingstak, ETE&E, verzorgt op maat gemaakte cursussen op locatie. Zo werden bijvoorbeeld NAVO-leden Polen en Roemenië verder op weg geholpen in het opereren met nieuwe lucht- en raketverdedigingscapaciteiten binnen het bondgenootschap. Dit geldt ook voor beoogd nieuw NAVO-lid Zweden, dat is geadviseerd over het inrichten van staven om zo soepel mogelijk te integreren in de NAVO-structuur. ‘Hoe moet je de opleidingsstructuur opzetten om volledig mee te draaien met de bondgenoten? Dat zijn concrete lessen die het Competence Centre kan aanbieden’, aldus Blom. Cursisten krijgen een week lang les volgens een op hun situatie toegesneden methode, op locatie. Een ander voorbeeld zijn op maat gesneden ‘awareness’-cursussen voor staven en voor onderzoeksinstituten, zoals TNO. Dit voor Defensie belangrijke kenniscentrum werkt ook mee aan het ‘Battle Lab’ van het Competence Centre, ‘waarmee we onder andere *defence designs* kunnen maken voor luchtverdediging, die we in datzelfde Battle Lab weer kunnen valideren’, vertelt Blom.

Wat betreft die *defence designs* is het opvallend wie er nog géén gebruik heeft gemaakt van de expertise van het CC SBAMD: de *sponsoring*

‘Het is zonde dat we voor de grote JPOW-oefening steeds opnieuw moeten zeuren om menskracht’

nations. ‘Andere landen kloppen bij ons aan voor het maken van *defence designs* voor luchtverdediging, maar Nederland en Duitsland zelf, terwijl ze altijd voorop liepen op dit gebied, hebben dit nog niet gedaan’, verbaast Blom zich. ‘Duitsland schaft mogelijk nieuwe systemen aan, zoals de Israëlische Arrow-3 tegen ballistische raketten en ook systemen voor de korte en middellange afstand. Dat betekent nogal wat voor het inrichten van de luchtverdediging in je eigen land. Wij hebben de experts in huis om dit te doen, maar toch kwam Duitsland helaas nog niet bij ons’, zegt Blom.

In de beeldvorming zijn nog wat slagen te maken. ‘Wellicht overheerst het idee dat de NAVO zorgt voor IAMD, maar zo werkt het in de praktijk niet. Individuele lidstaten moeten daar zelf verantwoordelijkheid in nemen’, legt Blom uit. ‘Hier op het Competence Centre hebben we goed in beeld welke dreigingen er spelen, en welke capaciteiten nodig zijn als antwoord daarop. Om bij te dragen aan de collectieve verdediging van de NAVO, wat wel wordt verlangd, heb je weer andere middelen nodig. Dat zijn indringende keuzes die gemaakt moeten worden, en het CC kan daarbij helpen.’ ■

Hoera dienstplicht!

Frans Matser

De discussie was even verstomd, maar in de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen leek de Nederlandse politiek eindelijk in te zien dat we de opkomsdplicht weer moeten activeren! Zo los je namelijk in één klap een handvol problemen op. Het is gewoon absurd dat onze anders zo wakkere politici dat nog niet eerder hebben gezien. Bovendien hebben we enkele jaren terug besloten om ook dienstplicht voor vrouwen in te stellen. Dat wil zeggen dat we geen 100.000 potentiële dienstplichtigen per jaar hebben, maar wel 200.000! Daarmee is het eerste grote voordeel al duidelijk: we beschikken door deze slimme zet over twee keer zo veel dienstplichtigen die we kunnen inzetten voor onze onderverdeelde krijgsmacht en ander maatschappelijk ongerief.

Om onbegrijpelijke reden zijn er negatievelingen die tegen dit briljante plan zijn en daarom met allerlei schijnargumenten komen. Zo hoorde ik een socioloog zeuren dat het gros van de dames en heren helemaal geen zin zou hebben een jaartje onder de wapenen te gaan en dat slechts 14 procent van de Nederlandse jeugd bereid zou zijn voor de vrijheid van Nederland te vechten. Dat is natuurlijk gewoon fake news. Dat moet u niet geloven. Ik ben ervan overtuigd dat onze jeugd staat te popelen om de talrijke lege plaatsen in ons leger op te vullen. Deze complotdenker was ook de mening toegedaan dat het invoeren van de dienstplicht voor vrouwen enkel en alleen zonder slag of stoot door het parlement was goedgekeurd omdat daaraan (op dat moment) geen enkele consequentie was verbonden. Dat is natuurlijk onzin. Wie het invoeren van de dienstplicht voor vrouwen 'slechts woke symboolpolitiek' noemt, doet onze parlementariërs ernstig tekort en heeft geen oog voor de brede steun voor Defensie in de

Tweede Kamer in pakweg de afgelopen dertig jaar.

Een militair-logistieke zeurpiet wist te melden dat we al die jongens en meisjes helemaal niet meer konden opleiden. Hij bazelde iets over meer dan honderd kazernes die in de afgelopen jaren zijn verdwenen, compleet met de bijbehorende oefenterreinen die inmiddels zijn omgetoverd tot natuurgebieden of nieuwbouwwijken. Maar elk weldenkend mens snapt dat hier juist kansen liggen. Juist de CO₂-belasting van de natuurgebieden verlamt de Nederlandse bouwsector. Door al die natuurterreinen weer om te turnen in militaire oefenterreinen zijn alle CO₂-problemen uit de wereld. Zo wordt een groot maatschappelijk probleem in één klap opgelost. Kwestie van bordjes omhangen. Kijk, we moeten natuurlijk niet met tanks en zo door de bosjes gaan raggen, maar die hebben we gelukkig niet meer, dus dat is geen enkel probleem. Zonder CO₂-rem kunnen we zo weer honderd kazernes bouwen met puike eigentijdse legering, want de nieuwe dienstplichtigen kunnen natuurlijk niet meer met tien man of vrouw op één kamer. Dat is niet van deze tijd. Dat worden kleine appartementjes voorzien van alle comfort. Heerlijk.

Een defaitist, ik meen uit de personeelshoek, sputterde tegen dat het misschien lastig zou worden om weer aan die 5000 ervaren onder-

officieren te komen die vroeger de opleiding van de 80.000 dienstplichtigen per jaar verzorgden.

Ook hier zijn echter simpele oplossingen voor. In de afgelopen jaren zijn er tienduizenden vluchtelingen uit oorlogsgebieden naar Nederland gekomen om hier een veilig heenkomen te zoeken. Velen van hen hebben ruime ervaring met bijzondere

militaire operaties in hun oude vaderland. Laten we ze de kans bieden om, puttend uit die ervaring, onze jongens en meisjes een gedegen opleiding te geven. Zo kunnen ze wat terugdoen voor wat de Staat der Nederlanden voor hen heeft gedaan. Ook hier slaan we dus twee vliegen in één klap: We geven onze nieuwe soldaten een realistische training en duizenden asielzoekers uit echte oorlogsgebieden kunnen zo aan het werk.

Dan was er nog een fijnslijper die wist te melden dat er nog zoiets is als de motie-Frinking is. In deze motie hebben de Eerste en Tweede Kamer in 1987 wettelijk vastgelegd dat geen enkele dienstplichtige tegen zijn zin in mag worden ingezet buiten onze landsgrenzen. Volgens deze negatieveling zijn al die tienduizenden nieuwe 'dienstplichtigen' geen echte soldaten die een bijdrage aan de gevechtskracht gaan leveren, maar een soort padvindders die een blok aan het been van de militaire organisatie worden. Kijk, dat vind ik nu weer zo'n typisch negatieve benadering. Want in de goede oude tijd van de dienstplicht hadden we in elke eenheid tientallen jongens die werden ingezet voor allerlei kutklusjes. Ze waren barman, hofmeester, rijder, koffiezetter, wachtploeg of corvee. Al die 'smeerolie' is inmiddels uit de organisatie verdwenen. Vroeger zaten er bij de artillerie bijvoorbeeld tien man stuksbediening bij één vuurmond en nu nog maar vier of vijf. Het is toch prachtig om al die symbolische baantjes weer in hun oude luister te kunnen herstellen en daarmee de grandeur van onze krijgsmacht.

Een bijkomend voordeel is dat we als Defensie eindelijk weten waar we die extra miljarden die we erbij krijgen aan kunnen uitgeven. Spullen kopen gaat nog jaren duren (dus de nieuwelingen zullen wel moeten poolen met één geweer) en nieuwe munitie stroomt ook pas na 2030 binnen, maar onze nieuwe dienstplichtigen moeten we goed honoreren, want de tijd dat we ze met een fooi konden afschepen ligt natuurlijk achter ons. Gooi die miljarden er maar tegenaan om onze nieuwe padvindders... eh, sorry, ik bedoel dienstplichtigen, lekker een jaartje bezig te houden met vrijblijvend kaartlezen, kamperen en kampvuurtje stoken. Super cool toch!

Gooi die miljarden er maar lekker tegenaan om onze nieuwe padvindders... eh, sorry, ik bedoel dienstplichtigen, lekker een jaartje bezig te houden met vrijblijvend kamperen

Ten slotte zorgt de herinvoering van de dienstplicht er ongetwijfeld voor dat we alle sociale problemen ten gevolge van het falen van ouders, politie, overheid, opvoeders en scholen in één klap oplossen. Want alle 'experts' houden ons iedere dag weer voor dat de dienstplicht het duizendingendoekje is voor hoegenaamd elk maatschappelijk probleem. Wie ben ik om daaraan te twijfelen?

Wat zegt u, een leger moet professionele gevechtskracht kunnen ontplooiën en zo nodig dood en verderf kunnen zaaien? Ach, daar zijn we toch al lang niet meer van. Ouderwetse praat. Dat gewelddadige gedoe laten we graag over aan de Oekraïeners, de Amerikanen of andere ongeciviliseerde volkeren. Wij zijn lekker bezig met theoretiseren over de dienstplicht en daar kunnen we als gaaf landje hartstikke trots op zijn. Trouwens... de verkiezingen zijn voorbij en het is plotseling weer doodstil over dit onderwerp. Jammer hoor, over twee jaar gewoon weer. ■

The Magic Move

Sergei Boeke

Grote internationale oefeningen beginnen in de regel als de troepen in stelling zijn. Dan begint zo gezegd het echte werk – vechten met de oefenvijand. Voorafgaand aan deze exercitie hebben de logistiekelingen maandenlang achter de schermen de verplaatsingen gepland, georganiseerd en uitgevoerd. Bij Command Post Exercises is de strategische verplaatsing vaak ook verdisconteerd in het scenario. De commandant kan dan zijn eenheden virtueel ontplooiën zodat de benodigde brigades of bataljons toevallig allemaal al gereed in het gebied zijn. Beide gevallen zijn voorbeelden van de Magic Move, oftewel de magische verplaatsing. In de praktijk is een strategische verplaatsing helemaal niet eenvoudig of snel te realiseren. Sterker nog, mocht er een Artikel-5-scenario plaatsvinden waarbij op grote schaal militaire eenheden naar het oosten van het NAVO-gebied moeten, dan is het maar de vraag of deze eenheden überhaupt op tijd op hun plek van bestemming aankomen. Momenteel werkt de alliantie hard aan het versterken van haar *deterrence & defence posture*. Nieuwe regionale verdedigingsplannen zullen worden aangenomen op de komende NAVO-top in Vilnius, en landen committeren hier eenheden aan. Maar de achilleshiel van het geheel is en blijft *enablement*. Dit betreft onder meer het scheppen van de voorwaarden om de grootschalige strategische verplaatsingen mogelijk te maken en de eenheden ter plekke voldoende te ondersteunen (logistiek is een onderdeel hiervan). Hier is nog een berg werk te verzetten. In het kort: we moeten meer aanschaffen, aanpassen en afstemmen.

Het aanschaffen van zogeheten enablers zal dertig jaar aan besparingen moeten repareren, want de logistieke ondersteuning was telkens het eerste slachtoffer van het bezuinigingsmes. Logisch,

want operationele commandanten probeerden zo lang mogelijk hun gevechtskracht intact te houden. Nu er weer geld is lijkt de volgorde helaas omgekeerd: men valt terug in de oude reflex om eerst in ijzer en gevechtskracht te investeren, en daarna in de rest. Hiernaast is de context afgelopen decennia ingrijpend veranderd. Collectieve verdediging verdween uit het oog en alle aandacht ging naar *out-of-area operations* zoals Afghanistan. De militaire logistiek nam bedrijfsprincipes over (zoals *just in time*) en processen werden ingericht op efficiëntie. Ook zijn of worden elementen van transport, ondersteuning en andere diensten uitbesteed aan commerciële partijen. Het resultaat is dat de militaire logistiek met zeker 30 procent gekrompen is, en dat Nederland maar net genoeg enablers heeft om één van de drie landmachtbrigades in een Artikel-5-scenario te ondersteunen. Overigens is het in andere landen niet veel beter. Het simpelweg aanschaffen van nieuwe vrachtwagens of *flatbeds* voor het spoor (om pantser te vervoeren) is maar een halve oplossing. Als het chauffeursbestand nu schommelt op een vullingsgraad van 60 procent, dan zal een eenvoudige uitbreiding van materiële capaciteiten de tekorten alleen maar vergroten. Eigenlijk moeten alle *enablement*-beginselen scherp tegen het licht worden gehouden. We kunnen namelijk een heel scala aan lessen uit het conflict in Oekraïne trekken, van de 60 kilometer lange Russische opstopping richting Kyiv, tot het belang van grote voorraden.

Het verbeteren van militaire mobiliteit vereist zowel een aanpassing van hardware als software. Hardware betreft onder meer infrastructuur, zodat bijvoorbeeld bruggen (weer) tanks van minimaal 60 ton kunnen dragen. Veel bruggen in belangrijke corridors

kunnen dat nu niet. Uiteindelijk moet veel civiele infrastructuur nog aangepast worden aan militaire eisen. Ook gaat het over *prepositioning* van munitie en voorraden en het inrichten van logistieke steunpunten. De software betreft het hele pakket aan wet- en regelgeving dat militaire verplaatsingen moet versoepelen. Nog steeds ondervinden militaire konvooien ernstige vertragingen bij grensovergangen, en dan hebben we het nog niet over de regels voor het transport van munitie. Al deze elementen van enablement vereisen een *whole-of-government approach*. Dit is in de praktijk makkelijker gezegd dan gedaan. Zo wordt verwacht dat de defensie-medewerker of militair even een ministerie van Infrastructuur, de haven van Rotterdam of de douane overhaalt om veel geld te investeren, ofwel hun bedrijfsvoering aan te passen, zodat een voor hen abstract militair doel behaald wordt. Nederland heeft hier al wel stappen gemaakt, want zo heeft het kabinet een Nationaal Plan Militaire Mobiliteit aangenomen. Veel andere landen zijn nog niet zover. Dat het Finse ministerie van Defensie maandelijks een vergadering voorziet van andere ministeries om de militaire mobiliteit te verbeteren wil niet zeggen dat andere landen – met vriendelijkere bureaus en een andere dreigingsperceptie – dit ook gemakkelijk kunnen realiseren.

Tot slot moet er veel meer afgestemd worden, zowel op politiek-strategisch als op militair-operationeel niveau. Op politiek niveau is meer NAVO-EU-samenwerking essentieel. De EU heeft immers veel te zeggen op het gebied van regelgeving en beschikt over een grote pot geld, terwijl de NAVO de C2-structuur en de plannen voor collectieve verdediging heeft. Beide organisaties zijn bezig met netwerken van corridors: de EU heeft het TEN-T netwerk, de NAVO het Reinforcement and Sustainment Network (RSN). De vraag is hoe complimentariteit te waarborgen – binnen de afgesproken politieke kaders natuurlijk, anders gaan bepaalde EU- of NAVO-lidstaten steigeren – en hoe doublures te voorkomen. Op operationeel niveau is een vooraanstaande rol weggelegd voor het NAVO-hoofdkwartier Joint Support & Enabling

Command (disclaimer: uw columnist werkt hier). Het JSEC is geen logistiek hoofdkwartier, maar coördineert alle aspecten van enablement, *reinforcement by forces* en *sustainment*. Omdat landen zelf verantwoordelijk zijn voor het verplaatsen van hun eenheden, betreft het vooral veel afstemmen. Als in crisistijd hele divisies en legerkorpsen door het Europese continent zullen haasten, dan is goed overzicht en coördinatie essentieel. Voorbereidingen hiervoor moeten nu plaatsvinden, in vredetijd, om chaos tijdens crisis en conflict te voorkomen.

De onderwerpen militaire mobiliteit en enablement staan al meer dan vijf jaar in de politieke belangstelling. Toch blijkt het lastig om resultaten te laten zien. Enerzijds omdat Defensie niet altijd het gewicht heeft om een *whole-of-government*-benadering in gang te zetten, anderzijds omdat landen niet aan hun afspraken gehouden kunnen worden. Wellicht moeten scherpere maatstaven of graadmeters worden vastgesteld, om zo duidelijk te krijgen waar een extra politiek zetje nodig is om bepaalde *deliverables* te halen. Het is inmiddels wel duidelijk dat het gehele afschrikkings- en verdedigingsbeleid van de NAVO rust op de fundering van enablement. Misschien moeten we maar eens een oefening organiseren waar het oefendoel niet om het gevecht draait, maar om een snelle strategische verplaatsing naar een inzetgebied duizend kilometer verderop. Dus zonder maandenlange voorbereiding. Het is mooi dat de hele krijgsmacht langzaam wordt geheroriënteerd op collectieve verdediging en grootschalig conflict, maar de logistieke keten is nog niet meegegaan. De bezuinigingen op enablers werken nog door en dertig jaar expeditionair optreden heeft geleid tot een verkeerde perceptie over hoe grootschalige operaties ondersteund moeten worden. Mochten onze eenheden straks weer gereed zijn voor grootschalig conflict, dan nog is het de vraag of ze het inzetgebied überhaupt bereiken en daar voldoende ondersteund kunnen worden. Want één ding is zeker: in crisistijd werkt de Magic Move niet. ■

Aspecten van herdenken

Jan Schoeman

In mei herdenkt Nederland, bijvoorbeeld tijdens de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei. Er lijkt sprake van een toenemende belangstelling voor herdenken in de persoonlijke, maar zeker ook in de publieke sfeer. Het klinkt plausibel dat die toegenomen belangstelling samenhangt met de groeiende aandacht voor rouw en rouwverwerking, en voor de verwerking van traumatische ervaringen. Die aandacht is in Nederland na de Bijlmerramp van oktober 1992 in een stroomversnelling gekomen. In de belangstelling staan ook de herdenkingen rond de slachtoffers van oorlogen en andere conflicten. Naast landelijke ceremonies zie je een toenemend aantal kleinschalige en doorgaans lokaal georganiseerde bijeenkomsten. Die spelen zich vaak af rond een plaatselijk monument waarop de omgekomenen uit zo'n gemeente staan vermeld. Belangstelling geniet ook het Nationaal Monument voor Vredesoperaties in Roermond. Hierop staan de namen van alle Nederlandse militairen die sinds 1950 zijn omgekomen tijdens of als direct gevolg van deelname aan een vredesoperatie in internationaal verband.

Wat is nu de reden achter het herdenken van in dit geval omgekomen militairen, wat beoogt men daarmee? Sinds mensenheugenis bezoeken mensen oorlogsmonumenten, kerkhoven en voormalige slagvelden, en dat doen ze om sterk uiteenlopende redenen. In de eerste plaats

gebeurt dat heel authentiek door militairen en veteranen zélf die, op het moment dat de kruitdamp is opgetrokken, als herinnering, herbeleving en verwerking hun eigen inzetgebieden nog een of meerdere keren opzoeken. Een indrukwekkend voorbeeld daarvan is het openingsfragment van de film *Saving Private Ryan*. Zulk eerbetoon brengen ook nabestaanden van omgekomen militairen. Men doet dat als onderdeel van een proces van zingeving rond dat offer. Regelmatig is die plek van sneuvelen dezelfde als waar hij of zij ook ligt begraven. Slagvelden worden op die manier erevelden. Als zo'n militair ereveld wordt gemarkeerd door een monument, dan verschaft zo'n gedenkteken voor die nabestaanden concreet vorm aan hun rouw. Daarnaast ervaren de overlevenden zo'n monument soms als een vorm van individuele of maatschappelijke schuldbekentenis aan de omgekomen naasten. Een 'maatschappelijke schuldbekentenis', want wie daar ligt begraven is niet zomaar overleden – hij of zij is gesneuveld. Hun dood is daarmee geen privé-aangelegenheid meer, maar een staatszaak.

Daarom doen politieke en militaire gezagsdragers – met meer of minder nobele motieven – ook aan zulke vormen van maatschappelijk eerbetoon. Zo herdacht in het verkiezingsjaar (jawel) 1984 toenmalig president van de VS Ronald Reagan op zorgvuldig geregisseerde

wijze de in 1944 gevallen Amerikanen bij het Normandische Pointe du Hoc. En de grote symbolen en sentimenten die de Frans-Duitse relatie ruim een eeuw domineerden, kwamen treffend samen in dat indrukwekkende beeld van Helmut Kohl en François Mitterrand toen ze in 1984 op de slagvelden van Verdun hand in hand eer bewezen aan de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Resumerend kun je stellen dat herdenken, met als onderdeel daarvan ook het bezoek aan monumenten en voormalige slagvelden, een emotionele, culturele of politieke lading kan hebben.

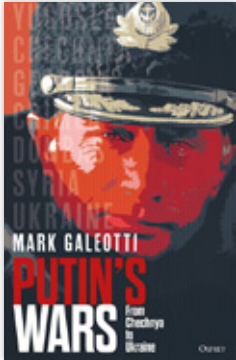
Opvallend is dat die lading in de loop der jaren kan veranderen, en dat geldt ook voor de betekenis en functie die je kunt toekennen aan die voormalige slagvelden, begraafplaatsen en monumenten. Daar waar je ziet dat tijdgenoten zélf op deze plekken vooral individueel en collectief rouwen, staan latere generaties meer stil bij de symboliek van zulke plaatsen. Zo ontwikkelde de Grebbeberg zich in de tijd tot een teken van een weliswaar moedig, maar tegelijkertijd ook vergeefs verzet tegen een militair veel sterkere opponent. Op een vergelijkbare manier verwerd de Oosterbeekse begraafplaats van Market Garden tot een symbool van Engelse militaire overmoed en nonchalance.

Een andere recente verandering is dat niet langer uitsluitend de tijdens het gevecht gesneuvelde militairen worden herdacht. Zo wordt op het op 24 oktober 2003 onthulde Monument voor Vredesoperaties in Roermond door middel van een plaquette ook aandacht gevraagd voor de militairen en veteranen die tijdens hun inzet dusdanig lichamelijk of psychisch gekwetst raakten dat ze daarvan langdurig en mogelijk blijvend hinder ondervonden. In een onbekend aantal gevallen werd deze last uiteindelijk ondraaglijk. Niet voor niets luidt het opschrift 'Voor hen die door het werken aan vrede gekwetst raakten, en uit respect voor diegenen voor wie deze last te zwaar werd'. Het is terecht dat op deze manier wordt stilgestaan bij het zware lot van deze (ex)militairen, maar ook dat van hun relaties en nabestaanden.

Al te vaak wordt immers in het maatschappelijke, politieke en ook militaire debat rond vredesoperaties vooral stilgestaan bij de directe en ook finale verliezen tijdens militaire inzet. Veel minder aandacht wordt besteed aan de overige lichamelijke en psychische verwondingen die daarvan het gevolg kunnen zijn. Dat is onterecht en kortzichtig. Vanaf het allereerste moment moet onder ogen worden gezien dat er tijdens uitzending en inzet militairen gewond zullen raken: lichamelijk of geestelijk, en meer of minder zwaar. Dat gebeurt weliswaar tijdens de missie zelf, maar het wordt in tal van gevallen pas nadien zichtbaar of merkbaar. Het is onze plicht daarmee rekening te houden en ervoor te zorgen dat zij die hulp nodig hebben deze ook daadwerkelijk ontvangen.

Een belangrijk bestanddeel van zulke hulp is belangstelling en waardering van de oude maten, vanuit het voormalig krijgsmachtdeel. Maar denk ook aan belangstelling van de kant van de media, en eigenlijk vanuit de samenleving als geheel. Zulke belangstelling en waardering verschaft een gevoel van maatschappelijke solidariteit. Immers, iedere vorm van oprechte en genuanceerde aandacht voor en solidariteit met het lot van de overige en ook latere slachtoffers kan weliswaar hun pijn niet wegnemen, maar de zwaarte ervan misschien wel verzachten.

Een symbool van zulke solidariteit is ook de plaquette die op 4 december 2006 is onthuld in Assen, met daarop de tekst 'Voor altijd verbonden'. Dat was een politiek gebaar aan de militairen van Dutchbat III, die in juli 1995 in en rond Srebrenica niet bij machte bleken het Bosnisch-Servische geweld te keren. Verbonden in onderlinge zin en vooral verbonden met het drama van juli 1995. Het is een goede zaak dat die verbondenheid concreet vorm kreeg in deze gedenksteen. Samen met de eerder genoemde plaquette in Roermond is ook deze Dutchbat III-plaquette een belangrijke vorm van modern collectief herinneren en herdenken. Het is bovendien een stap die past in een afgewogen en respectvolle omgang met ons eigen militaire verleden én met de mensen die daaraan namens ons vorm gaven, en die dat nog steeds doen in Bosnië, Irak, Mali en al die andere plaatsen. ■

Putin's Wars

From Chechnya to Ukraine

Door Mark Galeotti

Oxford (Osprey) 2022

384 blz.

ISBN 9781472847546

€ 25,-

Op het moment dat Mark Galeotti's nieuwste boek zou verschijnen, valt Rusland met militair geweld Oekraïne binnen. Galeotti – onderzoeker, wetenschapper, journalist, maar vooral Ruslandkenner – is de man die de 'Gerasimov-Doctrine' heeft gemunt en later ruiterlijk toegaf dat deze framing onfortuinlijk was. Het was immers Gerasimovs reflectie op het westerse optreden in Noord-Afrika en niet een doctrine van het Russische hybride optreden, zoals het Westen dacht waar te nemen op de Krim in 2014. Gelet op de inval van 24 februari 2022 paste Galeotti het manuscript aan en het boek verscheen met het extra hoofdstuk 'Ukraine 2022: Putin's last war?' in juni 2022.

Must-read

In het kort: dit is een *must-read* voor iedere militair en zeker de moeite waard voor iedereen geïnteresseerd in krijgskunde. De meerwaarde van het boek is dat het, in tegenstelling tot menig andere publicatie, niet vanuit het Westen redeneert, maar inzicht geeft in hoe Rusland – en

dan met name president Vladimir Poetin – de wereld ziet en waarom hij Oekraïne is binnengevallen; overigens zonder een rechtvaardiging te zijn. Galeotti beschrijft hoe Poetin, die na Boris Jeltsin de sterke man in het Kremlin wordt, zich langzaam ontwikkelt tot een heerser die het oude Russische *empire* wil herstellen.¹ Het herstellen van het empire heeft meerdere aspecten: het verkrijgen of herstellen van de invloedssferen, de reconstructie van het leger dat essentieel is voor een sterk Rusland, en het bouwen van een netwerk van *power brokers* rondom Poetin, zoals defensie-minister Sergej Sjoegoe of Jevgeni Prigozjin, Poetins 'chef-kok'.

Dit is geen vanzelfsprekend pad, maar de nieuwe constellatie ontwikkelt zich in de loop van de tijd en de houding van het Westen tegenover Rusland is daarbij richtinggevend. Waar Rusland na het vallen van de Berlijnse Muur eerst het Westen volgt, keert het zich – nadat het Westen Rusland niet als gelijke ziet – tegen het Westen en promoot steeds vaker een stabiele autoritaire

staatsvorm als alternatief voor 'zwakke, hypocriete democratieën'. Galeotti beschrijft deze ontwikkeling aan de hand van de oorlogen die Rusland heeft gevoerd. De Eerste Tsjetsjeense Oorlog (1994-1996) vindt plaats onder Jeltsin. Het plan was om in enkele dagen de satellietstaat Tsjetsjenië binnen te vallen en onder controle te krijgen; een wijze van militair denken die ook in latere operaties terug blijft keren. Het werd een regelrechte ramp voor Rusland en zijn leger. De Tweede Tsjetsjeense Oorlog verliep anders, vooral nadat Poetin in 2000 president was geworden. In plaats van zelf te vechten zocht Poetin lokale bondgenoten en stelde een geestverwant aan het hoofd van de Tsjetsjeense regering. Het gebruik van militaire, maar vooral diplomatieke, financiële, economische en informatiemiddelen is een rode draad die ook in de latere oorlogen is terug te zien.

Hervormingen

Het herstellen van de invloedssfeer door landen grenzend aan Rusland onder controle te houden kan alleen met een sterk leger. In oktober 2010 introduceert Rusland, onder de hoogste militair Nikolaj Marakov, een hervormingspakket: de 'New Look'-krijgsmacht (zie hoofdstuk 12 van Galeotti's boek). Een belangrijke verandering, naast enkele investeringen, is het herstructureren van de krijgsmacht. Rusland had per krijgsmachtdeel verschillende regionale indelingen. Onder Marakov komt er een 'joint' Westelijk (Zapadny), Zuidelijk, Centraal en Oostelijk Militair District met daarin eenheden van land-, lucht- en zeestrijdkrachten. Later kwam daar als vijfde regio nog het Arctisch Commando bij. De New Look-krijgsmacht komt echter niet geheel uit

¹ Roessler Zaporozjtsjenko, 'The End of 'Putin's Empire?'. Ontological Problems of Russian Imperialism in the Context of the War against Ukraine, 2022', *Problems of Post-Communism* (5 januari 2023).

de verf, deels doordat de defensie-industrie niet volledig meewerkt, waarop de legerleiding (duur) materieel in het buitenland verwerft. Daardoor stokken niet alleen de hervormingen, maar ook de economie. Deels mislukken de hervormingen ook vanwege maatregelen die het moreel raken, zoals het schrappen van rangen of het her-schikken van divisies met tradities uit de Tweede Wereldoorlog (de Grote Patriottische Oorlog) tot brigades. Sommige divisies worden zelfs opgeheven.

In 2012 wordt Sjojgoe minister van Defensie. Hij is een van de zeer capabele functionarissen waar het Poetin-regime op steunt. Sjojgoe, bijgenaamd ‘Satan’, weet de hervormingen uit het slop te trekken door de Russische defensie-industrie weer aan boord te krijgen. Sjojgoe is een man van daden die de corruptie binnen het leger hard heeft aangepakt, maar echt onsterfelijk maakte hij zich bij de soldaten door de tot 2013 gebruikte *portjanki* (‘voetdoeken’) te vervangen door echte sokken. De minister draaide ook een aantal maatregelen van Marakov terug, herstelde rangen voor oud-gedienden en ook vele divisies en tradities. Dit ging gepaard met een verhoogde instroom aan rekruten

door de contractsoldaten substantieel meer te betalen.

Wurgcontracten

De inval in de Krim zou het succes van de hervormingen moeten aantonen. Maar niet alleen dat. Ook de geleerde lessen uit de Georgië-Oorlog in 2008 zijn gebruikt; vooral de heimelijke informatieoorlog die de wil van de opponent om te vechten ondermijnt. En met het slimme strategische optreden in de uiterst complexe situatie in Syrië (waarbij de Koerden, de Turken, de Amerikanen, al-Qaida en IS soms vriend en soms vijand zijn) vanaf 2015 heeft Poetin zich een geduchte actor op politiek niveau getoond, die Prigozjins Wagner-huurlingengroep zonder wroeging inzet, maar ook net zo eenvoudig slachtoffert.

Interessant zijn Galeotti’s observaties over de uiterst kwetsbare (materiële) ondersteuning van de Russische krijgsmacht. Sjojgoe had de Russische defensie-industrie weliswaar weer aan boord, maar hij werkt wel met wurgcontracten. Er zit vrijwel geen winstmarge op de productie en daarnaast is de overheid een wanbetaler. Het gevolg is dat Russische bedrijven op de kapitaalmarkt (duur) geld moeten lenen om overeind te blijven.

Daarnaast zorgt het gebrek aan winst ervoor dat er geen budget is voor *research and development*. Die kennis moet dus ‘elders’ verkregen worden. Ook de ontplooiing en de logistieke ondersteuning van de Russische BTG’s (bataljon-tactische groepen) toont een fundamentele zwakte aan. Logistiek is niet decentraal (in een divisie of brigade), maar centraal geregeld via het grote Russische spoor-net. Ontplooiing over de grens is daarmee uitgesloten, niet in de laatste plaats doordat de Russische spoorbreedte verschilt van de rest van Europa.

En dan de toekomst. Galeotti geeft aan dat *heavy metal*-oorlogvoering niet verdwenen is en dat (NAVO-)landen rekening moeten houden met een scala aan geweldscenarië’s, inclusief het grootschalige conflict. Het Nederlandse besluit tot uitfasering van de tank was dus een saillante misser (Galeotti, blz. 362). En over Poetin is Galeotti niet bepaald mals: die zit tussen het aambeeld van Oekraïens verzet en de hamer van zijn eigen hoogmoed. Oekraïne lijkt daadwerkelijk Poetins laatste oorlog te worden, de vraag is alleen of hij of zijn opvolger de strijd gaat beëindigen. ■

Kol dr. B.J.M. Pijpers, NLDA

MEDEDELING

The Netherlands Journal of War Studies: Call for papers

Visit the Militaire Spectator website for more details about the upcoming peer-reviewed special edition and the submission of papers.

De vredelievendste oorlogsmans

Levensschets en dagboeknotities van generaal J.C.C. den Beer Poortugael
Door Vincent Klooster en Ben Schoenmaker (red.)
Hilversum (Uitgeverij Verloren) 2022
260 blz.
ISBN 9789464550078
€ 29,-

Soms zorgt de boekhandel voor een feest der herkenning. Dat overkwam mij bij de titel van dit boek. Als student was ik in 1973 betrokken bij de transcriptie van de memoires van het Kamerlid Daniël van Eck die generaal-majoor jhr J.C.C. den Beer Poortugael op grond van diens inspanningen de oorlog te humaniseren eens aansprak met de woorden: 'Je bent de vredelievendste oorlogsmans dien ik ken'.

Archivaris Vincent Klooster en militair historicus Ben Schoenmaker richten met dit boek de schijnwerper op deze veelzijdige beroepsofficier, die niet alleen veel over militaire, juridische en historische onderwerpen schreef, maar ook zijn dagelijkse besommingen nauwgezet boekstaafde. Den Beer heeft met zijn 'Levensschets' (memoires) en zijn Dagboek een belangrijke erfenis nagelaten. Deze herinneringen, op relevante punten aangevuld met dagboekfragmenten, zijn nu thuis te lezen. Schoenmaker, directeur van het NIMH, introduceert de hoofdrolspeler en biedt de lezer voldoende context om diens handel en wandel te kunnen plaatsen. De keurig verzorgde uitgave bevat verder een beknopte bibliografie van de generaal, een

overzicht van geraadpleegde bronnen en literatuur alsmede een register.

IJverig cadet

Den Beer, geboren in 1832, beschikt over een vlotte pen. Hij schetst hoe zijn vader, die als eerste luitenant tijdens de Tiendaagse Veldtocht het commando voert over de compagnie vrijwillige jagers van de Leidse Universiteit, in 1835 om medische redenen ontslag uit militaire dienst neemt en als belastingontvanger de kost gaat verdienen. Hij is weinig zakelijk en er zijn voortdurend geldzorgen. In 1848 wordt Den Beer met de hakken over de sloot tot de KMA toegelaten. Hij beschrijft de gang van zaken in Breda levendig. Hij oordeelt positief over het fenomeen 'baren', omdat pedante en verwende ventjes op hun plaats worden gezet. Hij is een ijverig cadet, behoort tot de besten van zijn jaar, maar krijgt te maken met gezondheidsklachten. Zijn beschrijving van de medische verzorging op de KMA is onthutsend. In 1852 begint zijn loopbaan als infanterieofficier. Hij schetst het karige bestaan en hoe overplaatsingen de financiële zorgen vergroten. Speelschulden drijven menig collega tot zelfmoord. Den Beer heeft hulp van familieleden nodig om te trouwen; niet alleen de bruid en haar

familie moeten van onbesproken gedrag zijn, maar een jong officier moet zich de huwelijks staat ook kunnen permitteren. Vlektyfus zorgt ervoor dat hij drie jaar later alweer weduwnaar is. Hij voelt zich een troepenman, waardeert de camaraderie bij zijn regiment en heeft een geringe dunk van de 'Trappenloopers' in Den Haag.

Toch zorgt een overplaatsing naar het ministerie voor een beslissende wending in zijn loopbaan. Den Beer mag zijn tanden zetten in de legervorming. Het ijveren voor een krachtige landmacht wordt vervolgens een rode draad in zijn bestaan. Zijn voorstellen tot modernisering wekken de toorn van koning Willem III, die het leger als zijn speeltje beschouwt. Een tweede huwelijk bevrijdt Den Beer definitief van geldzorgen. Een kortstondig compagniescommando wordt gevolgd door een plaatsing als docent bij de pas opgerichte stafschool in Breda, waar hij het nieuwe vak oorlogsrecht gaat doceren en een handboek daarover vervaardigt. Tijdens de mobilisatie van 1870-1871 is hij geplaatst bij het hoofdkwartier van het veldleger en schrijft hij het rapport dat de gebreken bij het leger in kaart brengt. Hij verdiept zich verder in het oorlogsrecht, wordt een vertrouwd gezicht op de eerste internationale conferenties over dit nieuwe rechtsgebied en treedt, als *self-made* jurist, toe tot het Institut du Droit International. Het streven om oorlog te voorkomen, onder meer door arbitrage, en oorlogsgeweld te beperken, is een tweede rode draad in de memoires.

Verbetering van de krijgsmacht

Den Beer beschikt over grote werkkraft, een scherp analytische geest en is een belezen man. Als

directeur van de Stafschool bevoordert hij het werken met scenario's, als (waarnemend) hoofdintendant zorgt hij voor verbeteringen in het logistieke domein. Wanneer begin 1879 de werkzaamheden stagneren na het overlijden van minister J.K.H. de Roo van Alderwerelt, maakt hij zijn zorgen hierover kenbaar aan de premier, met als gevolg dat hij zelf als bewindsman mag optreden. Dit heeft slechts enkele maanden geduurd, lang genoeg echter voor een weinig opwekkend portret van koning Willem III. In 1883 keert hij terug naar de KMA, waar drankzucht en tuchteloosheid heersen. Door regels te stellen, cadetten vertrouwen te schenken en meer mogelijkheden tot ontspanning te bieden, verbetert hij de sfeer. Als Inspecteur Militair Onderwijs, Commandant van de Tweede Divisie en Commandant van de Stelling Amsterdam vervolgt hij als generaal-majoor zijn loopbaan. In al die functies is hij voortdurend bezig met de verbetering van de krijgsmacht, waarbij hij niet te beroerd is plannen

van militaire leiding van kritiek te voorzien. Als hij in 1890 wordt gepasseerd voor de functie van Inspecteur der Infanterie, is voor hem de maat vol en hangt hij zijn pet aan de wilgen. Den Beer blijft echter wel actief. Als lid van de Raad van State sinds 1892 is hij penvoerder bij veel adviezen over militaire- en koloniale aangelegenheden en verhaalt daarover uitvoerig. Hij staat in voortdurend contact met de juridisch groten der wereld en wordt in 1895 zelfs tot vice-voorzitter van het Institut du Droit International gekozen. Hij is een van de Nederlandse gedelegeerden bij de Haagse Vredesconferenties en betreurt het dat koningin Wilhelmina sceptisch staat tegenover het streven om door rechtsregels oorlog zoveel mogelijk uit te bannen. Den Beer maakt overigens van zijn hart geen moordkuil. De grote vaderlandse jurist T.M.C. Asser, met wie hij de degens kruist over de waarde van verplichte arbitrage, komt er bij hem bekaaid van af en ook F. de Bas, Nederlands eerste

krijgshistoricus, valt een vileine beschrijving ten deel. Gevraagd en ongevraagd adviseert Den Beer de Nederlandse regering in volkenrechtelijke kwesties en schroomt ook niet zijn mening in dagbladen te geven over actuele kwesties.

Opvallend is dat het 'I love myself' gehalte bij deze zelfbewuste heer van stand gaandeweg toeneemt. Den Beer is ingenomen met zijn verheffing in de adelstand. Ferme uithalen tegen het algemeen kiesrecht, socialistische 'onruststokers' en voorstanders van de volksweerbaarheid bevestigen zijn conservatief-liberale overtuigingen en vergroten het leesplezier. *De vredelievendste oorlogsmans* is een interessante uitgave voor zowel de liefhebber van militaire geschiedenis als de geïnteresseerde in de geschiedenis van het internationaal recht, waarbij overigens een nadere duiding van zijn verdiensten op het laatste gebied niet zou hebben misstaan. ■

Drs. P.H.Kamphuis

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog.

U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

‘Een heldenzwaard is beter dan de sterkste vesting’

Finland werd op 4 april officieel lid van de NAVO, op de 74e verjaardag van het bondgenootschap. Met die stap verdubbelde de grens tussen de NAVO en Rusland – de grens tussen Finland en Rusland is ruim 1.300 kilometer lang. In de rubriek ‘Grepn uit de werkelijkheid’ schreef luitenant-kolonel B. Koning in 1951 over de oorlog tussen de twee landen die in 1939 uitbrak.¹ Het kleine Finland verweerde zich kranig tegen de overmacht van de Sovjet-Unie en behaalde enkele tactische overwinningen. ‘Het hebben van een overmacht is in de oorlogvoering zeer belangrijk’, begint Koning, maar slechts ‘overmacht in massa is vrijwel nooit voldoende’. Wanneer de minderheid wint van de meerderheid, speelt de wil om te overwinnen een doorslaggevende rol. ‘Een mens die wil overwinnen, is voor zich zelf

onoverwinnelijk. Hij durft risico’s te nemen, die voor de tegenpartij onbegrijpelijk zijn en daardoor dodelijk verrassend.’ Zo geschiedde bij Suomussalmi, waar de Finse strijdkrachten de 44e Russische Divisie omsingelden en vernietigden.

De Sovjet-Unie viel op 30 november 1939 zonder oorlogsverklaring Finland binnen. ‘De Russen namen geen halve maatregelen. Zij begonnen hun aanval met niet minder dan 29 Infanterie Divisies, ruim 1500 tanks en meer dan 3000 vliegtuigen. De grondstrijdkrachten waren meer dan 600.000 man sterk.’ Die overmacht werd echter niet slim ingezet, schreef Koning, want ‘De Russen wilden te veel ineens. Hun legers hadden hun eigen, ver van elkaar gelegen doelen.’ De Finnen stelden hier kleine, maar zeer beweeglijke eenheden tegenover. Zij vertraagden de Russische opmars en wisten hier en daar complete divisies te omsingelen, zoals dus bij Suomussalmi. De Sovjet-Unie had de wil om te vechten van de Finnen grof onderschat. ‘De Russen trokken op ter bezetting van een vreemd land (...). Zij vertrouwden daar bij op hun geweldige overmacht en verwachtten, dat het geheel een soort militaire wandeling zou worden.’

De hoofdvoorwaarde voor militair succes zoals het Finse, aldus Koning, is ‘dat men de middelen die men heeft niet alleen wéét te gebruiken, maar bovenal ook *durft* gebruiken (...). Dat doet per slot van rekening de mens (...), want hij is het, die van het moderne materieel het ouderwetse heldenzwaard maakt. En dat is van beslissende betekenis!’

In 1939 kwam niemand Finland te hulp, en uiteindelijk moest het land het afleggen tegen de Sovjetovermacht. Mocht Finland weer worden aangevallen, dan staat het nu als NAVO-lid niet meer alleen. ■

FOTO NAVO

De Finse vlag prijkt tussen de vlaggen van de andere NAVO-bondgenoten

¹ B. Koning, ‘De Finse overwinning bij Suomussalmi. Een heldenzwaard is beter dan de sterkste vesting’, *Militaire Spectator* 120 (1951) (7).

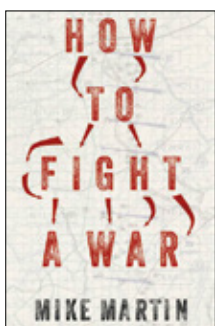
SIGNALERINGEN

Wij waren geen soldaat

Het leger was voor losers
Door Herman Vuijsje
Zutphen (Walburg Pers) 2023
232 blz.
ISBN 9789464560763
€ 24,99

Journalist en socioloog Herman Vuijsje behoorde tot de vele Nederlanders die zich in de tweede helft van de vorige eeuw lieten afkeuren voor militaire dienst en dat vanzelfsprekend vonden. In *Wij waren geen soldaat. Het leger was voor losers* gaat hij op zoek naar zijn eigen beweegredenen en die van anderen. Waarom was het leger niet populair en werd het in progressieve kringen juist als stoer gezien als het iemand lukte onder de dienstplicht uit te komen? In het boek verdiept Vuijsje zich in sociologische ontwikkelingen die invloed hadden op hem en generatiegenoten. Waren sommigen destijds dan toch naïef?

How to Fight a War

Door Mike Martin
Londen (Hurst) 2023
272 blz.
ISBN 9781787389304
€ 25,-

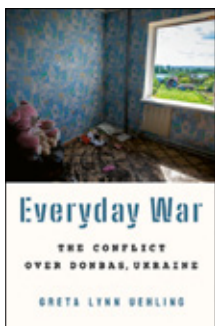
Is er één oorlog in de geschiedenis volgens plan verlopen? Die vraag werpt Mike Martin op in *How to Fight a War*. Martin, onderzoeker in conflictstudies en oud-militair, concludeert dat koningen, dictators en gekozen leiders in het verleden bewezen hebben slecht te zijn in militaire besluitvorming. Soms waren de doelen te ambitieus, werden inlichtingen genegeerd of het terrein en de kracht van de vijand onderschat. Het leidde tot onnodig veel gesneuvelden en burgerslachtoffers, terwijl soms de kiem werd gelegd voor verdere oorlogen. Martin kijkt of het mogelijk is een interstatelijke oorlog zo te voeren dat er uiteindelijk een geopolitiek probleem mee wordt opgelost.

Good Soldiers Don't Rape

The Stories We Tell About Military Sexual Violence
Door Megan MacKenzie
Cambridge (Cambridge University Press) 2023
180 blz.
ISBN 978100927393
€ 26,-

Megan MacKenzie, die als onderzoeker gespecialiseerd is in gender en de krijgsmacht, keek voor *Good Soldiers Don't Rape* naar seksueel geweld in de strijdkrachten van de VS, Canada en Australië. Behalve verkrachtingen en de frequentie daarvan onderzoekt MacKenzie hoe seksueel geweld wordt gezien in de diverse (militaire) culturen en welke maatregelen er genomen zijn om het te bestrijden. Volgens MacKenzie is seksueel geweld nog steeds omgeven door bepaalde mythes, die het thema diffuus maken en er voor zorgen dat maatregelen niet werken of zelfs helemaal uitblijven. Aan het eind van haar boek doet MacKenzie een aantal aanbevelingen.

Everyday War

The Conflict over Donbas, Ukraine
Door Greta Lynn Uehling
Ithaca (Cornell University Press) 2023
210 blz.
ISBN 9781501768484
€ 29,-

In *Everyday War* beschrijft Greta Lynn Uehling de omstandigheden waarin burgers verkeren in de Donbas en welke gevolgen de oorlog voor hen heeft. Tot de dagelijkse gruwelen behoren kinderen die door mijnenvelden naar school moeten en het ophalen van lijken door groepjes vrijwilligers. Uehling gaat terug tot 2014, toen Rusland het oosten van Oekraïne binnendrong. Zij brengt de sociale verhoudingen in kaart tussen de etnische Russen in de Donbas en Oekraïeners om te zien wat daarin de afgelopen jaren veranderd is. Tevens beschrijft Lynn hoe sommige Russen en Oekraïeners het burgerleven achter zich laten om zich aan te sluiten bij de krijgsmacht.

